

10-967

2-50

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ... 2002
10. ...
11. ...

47

616.3

ՀՐԱՏ: ԲԺ. Ա. ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆԻ

0-94

Printed in Turkey

ՄՏԱՄՈՔՄԻ ԿԱՏԱՐԸ

(ՄՏԱՄՈՔՄԻ ՄԻ ԳՆՆԻ ՀԻՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ)

Printed in Turkey

ԿԱԶՄԵՑ ԲԺՊ. Կ. ՕՐԼՕՎՍԿԻ

(ՄԷԿ ԳԱՏԿԵՐՈՎ)

201 01

Ա.-ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ
ԳՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՏԳԱՐԱՆ
1903

16437

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 8 Января 1903 года.

3120
39

ՅԱՌԱՉԱՐԱՆԻ ՏԵՂ

Ստամբուսի հիւանդութիւնները ծանր են և չանախ դժուար բուժելի: Մարդուս սնունդը կատարուծ է ստամբուսի և աղիքների միջնորդութեամբ, ուստի հասկանալի է, որ կանոնաւոր և պատշաճ սննդից շեղուելուց օրդանիդմբ պէար է հիւանդանայ:

Ոչ թէ միայն անկանոն և մշտական հարկից պակաս և միակողմանի սնունդը, ինչպէս պատահում է բանուորների մօտ գործարաններում, այլ և քաղցածութիւնը, ինչից ևս առաջացած լինի, օրինակ ոչ պարարտ տարիները չառաջացնում են ստամբուսի դանադան հիւանդութիւններ:

Մշտական ժողովրդական նաշարանները և կօօպերացիայի *) սկզբունքը—սպառող բնկերութիւնները—կարող են մեծ դեր խաղալ ժողովրդական առողջապահութեան համար. բայց զժբաղ-

---

*) Տես բժ. Բուզուզեան «Արարիք և բարեգործութիւն»:

գարար մեղ մօտ այդ տեսակէտից ոչինչ արուած
չէ:

Կօօպերացիան, ներկայ գարուս այդ հսկայ
ոչժր, դեռ մեղ մօտ բոլորովին արմատ չէ ձգել:

Թիֆլիսի քաղաքային մօտ խանութները մեծ
ճառայութիւն են մատուցանում հասարակութեան:
Կարծում ենք, որ նրանց օգուտը կրկնակի կլինէր,
եթէ քաղաքային վարչութիւնը հիմնէր նորմալ
նաշարաններ նոր հիմունքների վրայ հաստատուած:

Այդ տեսակ նաշարանները կարող էին ճա-
ռայել իբրև կրթական հիմնարկութիւններ, որտե-
ղից կարող էին տարածուել առողջապահական գա-
ղափարներ կանոնաւոր սննդի մասին և օրինակ
կդառնային մեր միւս քաղաքներին:

Կարծեօք վճռուած է մօտ այդպիսի խանութ-
ներ հիմնել Թիֆլիսի բոլոր թաղերում: Շատ օգ-
տակար կլինէր միաժամանակ բաց անել և քաղա-
քային նորմալ նաշարաններ: Փողովուրդը շատ
գոհ կլինէր, որովհետև նա բացի կանոնաւոր սնն-
դից, անաեսական տեսակէտից ևս օգուտ կստա-
նար:—Ահա՛ Ձեզ մի մարդասիրական ձեռնարկու-
թիւն:

Ի՞նչ է ձեռնարկուած Բաղուս բանուորների
համար այս մարտի: Համարեա՞ ոչինչ:

Պէտք է տեսնել, ինչ են այնտեղ բանուոր-
ները: Չնայելով նոցա դաժան աշխատանքին, բոլոր

ժամանակը չորուցամար և միակերպ սնունդ են ստանում:

Արգարե, կան մի բանի փորձեր նրանց դրու-
թիւնը բարւորելու, բայց ըստ կարիքի, այդ շատ քիչ է:

Այստեղ էլ կօօպերացիան մեծ դեր կարող է խաղալ, միայն ցանկալի է այդ զաղափարները որ-
քան կարելի է ընդարձակել ժողովրդի մէջ:

Մեր բանուորները ինքեանք դրա համար պատրաստուած չեն: Հարկաւոր է, որ բանիմաց երիտասարդութիւնը նրանց ղեկավարէ:

Գործարանատէրերը վերջապէս պարսական են հասկանալու, որ նրանց բանուորները բնական և բարոյական իրաւունք ունին իւրեանց դրու-
թեան բարւորման: Բանուորն էլ գործարանի փո-
քրիկ տէրն և մասնակիցն է:

Յայանի է, որ առողջ զիւղացին շնորհիւ հողի և փողի պակասութեան, թողնում է զիւզը և բո-
լորովին հողեպէս և բարոյապէս կորչում է քաղա-
քային կեանքի հաննի մէջ, և իւր դրութիւնը բարւորելու փոխարէն աւելի է վատացնում:

Հարկաւոր է օրինակ առնել մի բանի արտա-
սահմանի գործարաններից, որտեղ բանուորները փոքրիկ տէրերն են հանդիսանում, որտեղ կայ և երեխաների համար օրինակելի դպրոց, չարմար և մար չավարի բնակարաններ, բաղանիս, օժանդակիչ և խնայողական արկղներ, թատրոններ, բնթերցա-

րան-զրադարաններ և ծերութեան հասակում անհոգ զրութիւն—ապահովութիւն և կենսաթոշակ:

Տարակոյս չկայ, որ մեզ մօտ շատ երեխաներ մեռնում են. զրա պատճառներից մէկն է քաղաքներում լաւ կաթի պակասութիւնը՝ շնորհիւ կաթի անզուսպ ֆալսիֆիկացիայի անբարեխոյնութեան մանրափառաների կողմից:

Փրանսիայի, Գերմանիայի և Ռուսաստանի վիճակազրութեան հիման վրայ, յայտնի է, որ երեխայոց մահացիութիւնը ահագին բարձրութեան է հասնում, մանաւանդ ժողովրդի այն խաւերում, որտեղ մայրերը հարկադրուած են իւրեանց հացը ինքեանք մատակարարել ծանր աշխատանքի զնով, զխաւորը առանց բաւականացուցիչ սննդի:

Մեզ մօտ աղքատ դասակարգը մեծամասնութիւնն է կազմում, աղքատ մայրերը հարկադրուած են չանախակի աշխատանք փնտռել տանից դուրս. ՚ի հարկէ խեղճ երեխաները կիսաքաղցած են մնում և շատ անդամ հիւանդանում ու մեռնում են:

Ժամ է և մեզ օգնութեան հասնել մայրերի այդ անել և ծանր զրութեան՝ հիմք զնելով այնպիսի մի հիմնարկութեան, որտեղից կարող են ստանալ երեխաների համար մաքուր և լաւ կաթ:

Այգպիսի «Մի կաթիլ կաթ» կոչուած հիմնարկութեան նախաձեռնութիւնը, ինչպէս արտասահմանում, այստեղ կարող էր իւր վրայ առնել

բաղաբաշին վարչութիւնը կամ մի որեւէ բարեգործական ընկերութիւն, իսկ միջոցները կարող են իսկոյն ստացուել բարեգործների կողմից: Գլխավորն է նախաձեռնութիւնը:

Այստեղ Պետերբուրգում ապաստարաններից մէկում, շնորհիւ նուիրուած մի դուժարի, սալիս են անփող, երեխաների համար կովի և այծի կաթ: Այստեղ զիմում են ոչ միայն չքաւոր, այլ և ունեւոր ծնողները, խնդրելով վաճառել կաթ մինչև անգամ բարձր գնով, որովհետև հաւատացած են, որ այդ կաթը իսկապէս թարմ և լաւն է: Կաթը սալիս են զլիսաւորապէս առաւօտները: Մայրերը բերում են առաւօտեան մի շիշ մի քանի ծծակներով (բոժօկ) և ստանում են կովի կամ այծի կաթ. շաբաթը մի անգամ մայրերը բերում են իւրեանց երեխաներին կշռելու և հետադատելու համար: Նետեանքները հիանալի են:

Այս տեսակ չքաւոր մայրերին անփող կաթ բաժանելը ներկայացնում է ոչ միայն բարեգործութիւն, այլ և կուլտուրական երևոյթ:

Որքան աւելի բարձրանան զիւղերում և բաղաբներում առողջապահական պայմանները, նոյնչափ աւելի պակաս կլինին հիւանդանոցների վերայ արուած ծախսերը:

Բժ. Ա. Բուդուլեան:

Ա.

ՄՆՈՒՆԴՐ ԵՒ ՆՐԱ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԲԵ
ՐԱՆԻ ԽՈՌՈՉՈՒՄ ԵՒ ՄՏԱՄՈՒՔՍՈՒՄ

Մննդի քաղաղրիչ մասերը, սննդի փոփոխութիւնները բերանի
խոռոչում. — Թուրք: — Ստամոքսը. — Ստամոքսային ճիւղը: —
Մննդի փոփոխութիւնները ստամոքսում: — Աղիքների դերը մար-
մնի մէջ: — Հարկաւոր է արդեօք ստամոքսը:

Ամէն մէկին յայտնի է, որ մարդու կեանքի
համար անհրաժեշտ է պահպանել մի շարք պաշ-
մաններ:

Մարդուն հարկաւոր է լոյս, օդ, տաքութիւն,
սնունդ և այլն: Առանց այդ պայմանների անկա-
րելի է ապրել:

Առանց սննդի մարդը սովամահ կլինի: Սա-
կայն սնունդը պէտք է որոշ բաղադրութիւն ու-
նենայ:

Նա պէտք է պարունակէ ջուր, աղեր, սպի-
տակուցներ, ածխաջրեր և հարպեր:

Չուրք մենք բնդունում ենք հասարակ ջրի
ծեռոյ, ապա թէյի, սուրճի, արգանակի, կաթի և
ուրիշ հեղուկ սննդային նիւթերի հետ:

Պիճեց կամ կարծր սննդային նիւթերը, օրինակ հաց, միս, նոյնպէս բաւական շատ ջուր են պարունակում:

Այդ մենք բնորոշում ենք զլիաւորապէս կերակուրների հետ համեմատ աղի ձեով:

Սպիտակուցները, ածխաջրերը և ճարպերը պարունակում են միասին շատ սննդային նիւթերի մէջ, բայց ոչ միևնոյն քանակութեամբ:

Մի քանի նիւթերի մէջ ամենից շատ են սպիտակուցները, օրինակ մսի և ձուի մէջ: Ուրիշ նիւթերում ամենից շատ են ածխաջրերը, օրինակ հացի, դեղնախնձորի և շատ ուրիշ օսլային սննդային նիւթերի մէջ: Երրորդ նիւթերի մէջ ամենից շատ են ճարպերը, օրինակ մսի իւղալի պատառների մէջ:

Բոլոր այդ նիւթերը մենք մտցնում ենք մեր օրգանիզմի մէջ սննդի հետ միասին, սննդամարսողական խողովակի միջոցով:

Այդ նիւթերը յաջանի կերպով վերափոխուելով, մտնում են արեան մէջ և սնուցանում են մեր մարմինը: Բայց որպէսզի նրանք կարողանան արեան շրջանը մտնել, մեր օրգանիզմը պէտք է վերամշակէ, պատրաստէ և հեղուկի վերածէ նրանց:

Միայն այդ ձեով նրանք կարող են ծծուել արեան մէջ և օգուտ տալ մեր մարմնին:

Սննդաչին նիւթերի հեղուկ վիճակի վերած-
ւելը կատարուում է սննդամարսողական խողովա-
կում:

Սննդամարսողական խողովակը սկիզբն է առ-
նում բերանի խոռոչից, ուր ամենից առաջ մըս-
նում է սնունդը: Այստեղ կերակրի պատառը
փշրուում, մանրացնում է ատամներով:

Որքան պատառը լաւ է լինում մանրացրած,
այնչափ հեշտութեամբ սնունդը կարող է չեփու
լուծուել: Դրա համար երբէք պէտք չէ շտապով
ուտել, ընդհակառակն, պէտք է աշխատել լաւ ծա-
մել կերակուրը:

Իհարկէ, սնունդը լաւ մանրացնելու կամ ծա-
մելու համար հարկաւոր է ունենալ առողջ ա-
տամներ:

Բերանի խոռոչում սնունդը բացի մանրանա-
լուց ենթարկւում է ուրիշ փոփոխութեան ևս:
Սնունդը ընդունելիս դուրս է գալիս կամ արտա-
թորւում է մի չատուկ հեղուկ, որ կոչւում է
թուր:

Ամենքին յայտնի է որ «քաղցած մարդու բե-
րանի ջուրը վաղում է») ուտելիք տեսնելիս:

Թուրը յառաջանում է մարդու բերանի մէջ:
Այդ հեղուկը ջուր չէ. նա, չիրաւի, պարունակում
է շատ ջուր, որ լուծում է սննդի մէջ գտնուած

աղերքը և ուրիշ մի քանի սննդաչին նիւթեր, ինչ-
պէս շաքարը:

Ձուրքը, բացի զբանից, նօսրացնում է կերակրի
զնդակը, դանդուածը: Բացի չբից թուրքի մէջ կայ
մի առանձին նիւթ, որ կոչւում է պտիալին: Այդ
նիւթը սննդի չլուծուող ածխաչրերը լուծուող
դրութեան է վերածում:

Ուրեմն արդէն բերանի խոռոչում սննդաչին
նիւթերի մի մասը, աչն է ածխաչրերը, վերած-
ւում են լուծուող դրութեան: Լուծուած ածխա-
չրերը կարող են արդէն ծծուել, այսինքն մտնել
արեան մէջ և օդաւէտ լինել օրգանիզմին:

Այսպիսով, կերակրի զնդակը արդէն բերանի
խոռոչում ենթարկւում է էական փոփոխութիւն-
ների: Այժմ նա կուլ է դնում, շատ արագ ներքև
է իջնում մի խողովակի միջոցով, որ կոչւում է
կերակրափող (որկոր) և թափւում է ստամորսի
մէջ:

Կերակրափողի մէջ սնունդը ամենևին չէ փո-
փոխւում: Ստամորսում նա ենթարկւում է աւելի
խիստ փոփոխութիւնների, քան բերանի խոռո-
չում:

Ստամորսը, ինչպէս ասացինք, վերևում միա-
նում է կերակրափողի հետ, զրեթէ 6-րդ կողի
հանդէպ: Այդտեղից ստամորսը լաչնացող խողովակի
ծնով իջնում է ներքև և դէպի աջ և վերածւում

է աւելի նեղ և շատ երկար խոյովակի, որ կոչ-
ւում է աղիք:

Ստամորսի ներքեւի սահմանը բնկնում է մօ-
տաւորապէս պորտից երկու մատ բարձր: Ուրեմն
ստամորսի զլխաւոր մասը համապատասխանում է,
այսպէս կոչուած, սրաի զգայի շրջանին:

Ստամորսի պատերը քաշուած են ներսից լոր-
ձաթաղանթով, ինչպէս լինում է չեա շրջած շր-
թուների վրայ: Այդ լորձաթաղանթը *) բազկա-
ցած է շատ փոքրիկ զեղծերի կոյտից:

Իրսից նա ծածկուած է մկանունքներով և
վերջապէս որովայնային ներքնաթաղանթով:

Մկանունքները սահմանուած են նրա համար,
որ շփեն և շարժեն սնունդը դէպի աղիքները:
Այդ մկանունքները դանաղանում են ձեռքի և
ոտքի մկանունքներից նրանով, որ կծկուում են
շատ դանդաղ և թոյլ կերպով:

Նրանց կծկումները նման են անձրեային ճի-
նուների կծկման, ուստի և այդ կծկումները կոչ-
ւում են ճինուանման:

Ստամորսի լորձաթաղանթի զեղծերը արտա-
դրում են մի հեղուկ, որ կոչւում է ստամորսային
հիւթ: Այդ հեղուկի արտաթորումն առաջ է դա-
լիս ոչ այնքան նրանից, որ սնունդը մտնում է

Տես բժ. Բուզուղեանի «Ա շրակիչ հիւանդու-
թիւններ»:

ստամբուսի մէջ, այլ համեղ կերակրի մաքրից, երե-
ւակայութիւնից:

Որքան լաւ է ախորժակը, այնքան շատ է
արտաթորում այդ կարեւոր հեղուկը և այնքան
աւելի զործունեայ, այսինքն աւելի եռանդուն
կերպով մարսեցնում է սնունդը:

Այդ հեղուկը վերամշակում է սնունդը, որ
արդէն մի բիչ փոխուած է լինում բերանի խոռո-
չում:

Նա բաղկացած է շրից, բայց պարունակում է
նաև աղաչին թթու մինչև 0,20/0 և երկու կարեւոր
նիւթեր, այսպէս կոչուած պէպտին և մագացիտ
(մալեա) կամ խիմոդին:

Պէպտինը և աղաչին թթուն ներգործում են
սննդի սպիտակուցային նիւթերի վրայ, որոնք
ամենակարեւոր են օրգանիզմի համար, նրանք վեր-
ածում են այդ նիւթերը աւելի հեղուկ փինակի,
որ ձևով և կարող են ծծուել այդ փոփոխուած
սպիտակուցային նիւթերը:

Աղաչին թթուն բացի դրանից, սպանում է
այն վնասակար կենդանի էակները, որոնք կոչուած
են միկրօրներ և որոնք բնկել են ստամբուսի մէջ
կերակուրի հետ:

Խիմոդինը շուտ է տալիս կաթը, վերածելով
նրան հեղուկից փոքր զնգակների, որոնք արդէն

հեշտութեամբ են մարսւում: Բացի զբանից խիմս-
դինք ունի և ուրիշ յատկութիւններ:

Ճարպերը ստամորսում չեն փոխւում, ինչպէս
չեն փոխւում և բերանի խոռոչում:

Վերջապէս, ածխաշրերը սնունդը բնզուենլուց
անմիջապէս չեանջ փոխւում են ստամորսում, կուլ
տուած թուրի ազդեցութեամբ նրանք վերածւում
են լուծուած դրութեան: Իսկ երբ ստամորսային
հիւթի արտաթորումը սաստկանում է, թուրի ազ-
դեցութիւնը դադարում է:

Այդպիսով, սնունդը նշանաւոր փոփոխու-
թիւններ է կրում բերանի խոռոչում և ստամոր-
սում: Նրա բազապրիչ մասերից շատերը լուծւում
են և մասամբ ծծւում, այսինքն մտնում են ա-
րեան մէջ:

Մնացած մասը մտնում է ազիքների մէջ,
որոնց սկզբնական մասը, ստամորսին անմիջապէս
կից, կոչւում է տասներկուամանային ազիք:

Ազիքների մէջ սնունդը ենթարկւում է չե-
տազայ շատ կարեւոր փոփոխութիւնների, աւելի
նշանաւոր, քան բերանի խոռոչում և ստամոր-
սում:

Այն ամենը ինչ որ կարող է լուծուել, այս-
տեղ լուծւում է և ծծւում: Այստեղ փոփոխու-
թեան են ենթարկւում ոչ միայն սպիտակուցները
և ածխաշրերը, այլ և նարպերը:

Այդ փոփոխութիւնները կատարոււմ են զլլխաւորապէս տասներկու ժամանակին աղիքի մէջ և բարակ աղիք կոչուած աղիքներէ հարեան մասերի մէջ:

Վերամշակուած սննդի ծծուելը ամենից խիստ կերպով չաչանոււմ է բարակ աղիքներէ մէջ: Այդ աղիքները ամենակարեւորներն են. նրանց հիւանդանայր շատ լուրջ և վնասակար հիւանդութիւն է առաջ բերում:

Բայց սննդի կերպարանափոխութիւնների մասին, երբ նա ստամոքսից դուրս գալով անցնոււմ է աղիքները, մենք կխօսենք չեառոյ, առանձին, աղիքների դումի (կատարրի) չօդուածում:

Ուրեմն ստամոքսի մէջ մեծ ծաւալով կատարոււմ է սննդի վերամշակութիւնը, կամ ինչպէս ասոււմ են, սննդի եփուելը: Սակայն այդ եփուած սնունդը այդտեղ ըիջ է ծծոււմ:

Ստամոքսը, բացի դրանից, այն կարեւոր նշանակութիւնն ունի, որ իբրև մարդու պահապան, նա բաց չէ թողնոււմ, որ աղիքների մէջ մտնեն ակտաժէտ կամ ակտաժին միկրոբներ:

Ախտահանի այդ դերը մեր մարմնի մէջ նա հաւատարմութեամբ կատարոււմ է միայն այն ժամանակ, երբ արտադրոււմ է ստամոքսային հիւլթր: Ծոմ ստամոքսին, ինչպէս առաւօտները, միկրոբ-

ներր կարող են ապաստանել նրա միջով աղիբները:

Այդ կարևոր է լինել: Այժմ հասկանալի է ինչու, օրինակ, խօլերայի մեծ համանարակի ժամանակ բոլոր բժիշկները շարունակ խորհուրդ են տալիս դուրս չգալ անից դասարկ փորով, անօթի:

Պահպանելով այդ պայմանը, դուք աւելի քիչ կենթարկուէք այդ հիւանդութեամբ վարակուելու վտանգին: Այս կանոնը, ի հարկէ, նշանակութիւն ունի և ամենօրեայ կեանքի մէջ:

Մնուեղը, սակայն, ինչպէս մենք աեսանք, փոփոխուում և մշակուում է զլխաւորապէս աղիբների մէջ: Այստեղ լուծուում են և սպիտակուցները և ածխաջրերը և նարպերը: Բարակ աղիբների մէջ էլ զլխաւորապէս կատարուում է փոփոխուած սննդի ծծումն:

Պատահել է, որ հիւանդ սասանորսը ամբողջովին կտրել-հեռացրել են օրգանիզմից: Այդպիսի օպերացեա աւղի է ունեցել մինչև այժմ 19 անգամ: սասանորսը հեռացնելուց չետոյ, հիւանդները իրանց լաւ են զգացել: Սասանորի դործը կատարուում է այս դէպքում բարակ աղիբը, որը սակայն կարողանում է զիմանալ այդ ծանր կոչման միայն մի որոշ ժամանակ, այն էլ սահմանափակ կերպով: Կը նշանակէ, որ սասանորսը ինքն ինքն իրեան աւելորդ չէ, այլ իւր անհրաժեշտ աւելցն ունի օրգանիզմի մէջ:

3180
39

ՄՏԱՄՈՒՄԻ ԿԱՏԱՐՐԻ ՊԱՏՃԱՌԸ

Փշացած սնունդ:—Չափազանց ուտելը—որկրամտլութիւն:—Մնընդի անբաւարար ծամելը:—Փշացած առամները:—Մնունդ ընդունելու մէջ կանոնաւորութեան բացակայութիւնը:—Խիստ փոփոխութիւն մի սննդից միւսը:—Ոգելից ըմպելիքները:—Ժառանգական նախատրամադրութիւնը և ոգելից ըմպելիքների նրա հետ ունեցած կապը:—Կծու նիւթերը:—Ուրիշ օրգանների հիւանդութիւնները:

Ստամորսր, ինչպէս և ուրիշ օրէէ օրգան մարդու մարմնի մէջ, կարող է հիւանդանայ: Ստամորսի հիւանդութիւններ շատ կան:

Նրա ամենապահասի հիւանդութիւններից մինը ստամորսի կատարքն է կամ նրա բորբօքուծը (դում): Այդ հիւանդութիւնը շատ է տարածուած:

Շատ պատճառներից է նա առաջ գալիս: Ամենից առաջ էական նշանակութիւն ունի ինքը սնունդը:

Ստամորսի համար անփնաս է միայն լուս, թարմ, չփշացած սնունդը, երբ չափաւոր քանակութեամբ է ուտուում: Այդպիսի սնունդը առողջ ստամորսը միշտ վերամշակում է յօդուտ օրգանիցմի:

Բայց եթէ դուք սկսէք ուսել ոչ բոլորովին թարմ կերակուրներ, և բաւականանար մի քիչ փրատած կամ ինչպէս ասում են «մի քիչ հոտած» սնունդով, կարողէք հաւատացած լինել, որ կստանաք ստամոքսի կատարր և որքան վատթար է ձեր սնունդը, այնքան արագ և խիստ ու վտանգաւոր կլինի կատարրը:

Մի քանի դէպքերում այգպիսի ոչ թարմ սնունդ մանաւանդ նախախորախկներ (զակուսկի), ինչպէս կայրաս, պանիր և այլն, ընդունելը առաջ է բերում ստամոքսի և աղիքների այնպիսի սաստիկ կատարր, որ ամբողջ մարմինը արագ թունաւորում է, և եթէ իսկոյն հիւանդին օգնութիւն չը հասցնեն, նա կը մեռնի:

Այդ չը պէտք է մոռանալ: Փողոցներում, երկաթուղիների բուֆէտներում, կայարաններում լաճախ կարող էք հանդիպել զանազան հոտած ձուկն, խաւեար և ուրիշ զանազան ուտելիքներ ծախողներին: Ձեզ առաջարկուած ապրանքի էժանութիւնը դրաւում է ձեզ, իսկ յետոյ քիչ է մնում, որ ձեր հողին աւանդէք առ Աստուած:

Դեռ լաւ է եթէ այգպիսի սննդից յետոյ դուք անմիջապէս վատ դղար ձեզ, ձեր սիրտը խառնի և փսխէք. այդ շատ լաւ է. փսխելը կը հեռացնէ ստամոքսից ընդունուած սնունդը և դուք կը փրկուէք: Այգպիսի դէպքում, երբ ամենափորը

կասկած է. ծագումը ընդունուած սննդի վատ որակութեան մասին, երբ ամենափոքր սրտի խառնումն էք զգում, աւելի լաւ է աշխատել խեղճ փսխումն առաջ բերել, օրինակ մատերով խաղելով կոկորդր:

Աւելի վատ է, եթէ այգպիսի հոտած ուտելիքից չետոյ սրտախառնութիւնը և փսխումը շուտով սեղի չունենայ: Կերածը այդ գէպքերում կարող է շուտով անցնել աղիքները և արագարար առաջ բերել թունաւորումն:

Բարեբաղդարար անցնելով աղիքները, շատ գէպքերում նա առաջ է բերում աղիքների խիստ սաստիկ կատարը, որն արտալայտում է առատ փորլուծելովը (սիւրկի): Փորի լուծելը այստեղ նոյնչափ օգտակար է, որչափ առաջին գէպքում փսխումը. նա հեռացնում է վնասակար սնունդը աղիքներից, հեռաբար, նրանից բիշ բան կը մանի արեան մէջ և մարմինը աւելի բիշ կենթարկուի թունաւորման վտանգին:

Բայց նոյն խի եթէ զուր զործածէք միշտ բացառապէս լաւ սննդարար կերակուր, զուր կարող էք դարձեալ հիւանդանալ ստամոքսի կատարրով, եթէ չը պահպանէք մի բանի պաշմաններ:

Ամենից առաջ չը պէտք է ուտել չափազանց շատ, ինչպէս ասում են՝ արարելու չափ: Նոյն խի թարմ սննդի չափազանց բանակութիւնը ստամոքսը չէ կարող տանել և կարող է հիւանդանալ:

Պէտք է միշտ մի բիշ կիսաքաղցած մնայ, այսինքն ուտել այնքան, որ մարդ ծանրութիւն չզգայ, կամ ինչպէս ասում են, փորը չը ուռչի:

Այգպիսով նրանք որոնք ուտում են օրը մի անգամ, միշտ ենթարկուած են ստամորսի կատար-րով հիւանդանալու փասնզին: Եւ նշմարիա այգ-պիսի անծինք, սննդի բաւական բանակութիւն մայր-նելու համար, մի անգամից շատ են ուտում:

Մինչդեռ անհրաժեշտ է բնդունել սնունդ օրական մի բանի անգամ, զոնէ երեք անգամ:

Ամեն մի բնդունած սնունդ հարկաւոր է հիմ-նաւոր կերպով ծամել, մանրացնել բերանի խոռո-չում: Այգ ձեով սնունդը աւելի հեշտ է վերամը-շակուած թէ թուրի և թէ ստամորսային հիւթի մէջ:

Այգ երկու հեղուկները այգ զէպրում աւելի հեշտութեամբ թափանցում են սննդային զնդակ-ների մէջ և լուծում են նրա զանազան բազալ-բիշ մասերը:

Շատապ ուտելու ժամանակ, կերակրի այգ-պիսի սննդարար փոփոխութիւնը երբէք չէ կարող կատարուել, սնունդը կը մանի ստամորսի մէջ մեծ գնդակներով:

Արտադրուող ստամորսային հիւթը սկսում է ներդործել այգ զնդակների արտաբին մասի վրայ: Եթէ զնդակը մեծ է, հիւթը չէ կարողանում թա-

փանցել զնդակի ներքին մասերը, վերջինները զրանից սկսում են փչանալ և փակել: Դրանից առաջ են դալիս զանազան նիւթեր, որոնք սասափկ զրդուում են ստամոքսը և առաջ են բերում նրա կատարը:

Ստամոքսը կատարում հիւանդանում է, և այն ժամանակ, երբ դուր չէր կարողանում լաւ փշրել սնունդը բերանում, չր նայելով որ կամաց էր ուտում:

Այդ լինում է երբ առամներ չունէր, իսկ առամները զլիաւորապէս սահմանուած են սնունդը մանրացնելու, փշրելու համար: Փչացած առամների ներկաչուութիւնը բերանի խոռոչում նոչնպէս ժամանակի ընթացքում, կարող է առաջ բերել ստամոքսի կատարը:

Փչացած, փռոզ առամի մէջ դարդանում են վնասակար նիւթեր, որ արտաչալուում է ի թիւս ալյուրց փառ հոտով և նոչն իսկ դարչահոտութեամբ բերանի մէջ:

Այդ նիւթերը թուրի կամ սննդի հետ ընկնում են ստամոքսի մէջ և զրդուելով նրան, առաջ են բերում նրա կատարը:

Նրանց ներկաչուութիւնն, ուրեմն, վնասակար է եռակի, նրանք անպէտք են սննդի կանոնաւոր մանրացման համար, ծնունդ են տալիս վնասակար նիւթերին, որոնք ասպա մանում են ստամոքսը, և վեր-

չապէս նպաստում են հարեան ասամներէ փշանայուն:

Կարևոր է ապա լիշել, որ ստամորսը սովորում է աշխատել աւելի սաստիկ, արագ, որոշ ժամանակում: Որոշ ժամերում նա արտադրում է հիւթի ամենամեծ քանակութիւն: Այդ ժամանակ այդ հիւթը և ամենամեծ գործունեան է հանդիսանում, այսինքն աւելի արագ և աւելի հեշտ է լուծում սննդարար նիւթերը:

Գրա համար ով այսօր նաշում է մի ժամանակ, վաղը մի այլ ժամանակ, և առհասարակ ուտելու համար որոշ ժամեր շունի, նա ստամորսի կատարրով հիւանդանալու փասնդին է ենթարկւում:

Նասկանայի է, ինչի համար այնքան չանախ է պատահում ստամորսի կատարրից հիւանդանայր մեծ սօների ժամանակ, օրինակ գատկին, երբ կեանքի սովորական եղանակը խանգարւում է:

Ստամորսը սովորում է աշխատել աւելի եռանդուն ոչ միայն օրուայ որոշ ժամերին, այլ բնականում է նաև որոշ սննդառութեան:

Երբ սնունդը միակերպ է երկարատե ժամանակի բնթացքում, ստամորսը ամենից լաւ է կատարում իր գործը այդ սննդի հետ:

Կերակրի շանկարծակի փոփոխութիւնը կարոյ է առաջ բերել ստամորսի կատարր: Եւ, նշմա-

րիա չանախ պատահում է ստամոքսի կատարրով
հիւանդանայր երկարատե պասից լետոյ:

Սակայն կան նիւթեր, որ նոյն իսկ երկար
դործածուելով, եթէ նրանք ներս են բնդունում
չր փշաղած, բնդունակ են առաջ բերել ստա-
մոքսի կատարր:

Գրանց թուին պատկանում են ամենից առաջ
ամեն տեսակ ողելից բմպէլիքներ, ինչպէս օղի, դինի,
դարեչուր և այլն:

Հասարակութեան մէջ, նշմարիա, այն համոզ-
մունքը կայ, թէ մի բաժակ օղին նաշից առաջ աւելաղ-
նում է ախորժակը և նպաստում է մարսողութեան:

Կենդանիների վրայ արած փորձերը ցոյց են
տալիս նոյնպէս, որ սպիրտի միանուաղ բնդունելը
առաջ է բերում ստամոքսային հիւթի սաստիկ
արասթորութիւն:

Բայց հասարակութեան այդ հայեացքը շատ
էլ նիշտ չէ: Ով չէ խմում ողելից բմպէլիքներ, կամ
խմում է սակաւ անղամ, նա աւելի լաւ կանէ,
եթէ բոլորովին հրաժարուի նրանց դործածելուց:

Սպիրտը, անկասկած, թոյն է առողջ օրգա-
նիզմի համար: Երբ դործ են ածում նրան երկար
ժամանակ, նոյն իսկ նուաղ բանակութեամբ, նա
ժամանակով դարձեալ առաջ է բերում ստամոքսի
կատարր և ուրիշ օրգանների, զլխաւորապէս լեար-
դի, հեւանդութիւն, իսկ այդ օրգանի հիւանդու-

Թիւնները լուրջ են և զժուարութեամբ են բժրշկոււմ:

Բայց և նրան, ոյ սոյոր է խմել ամեն օր նաշից առաջ մի բաժակ օղի կամ զինի, ևս ջերմապէս խորհուրդ կտայի զէն ծղել այդ վնասակար սոյորութիւնը:

Ճիշտ է, չէ կարելի ուրանալ, որ այդպիսի սոյորութիւնից հրաժարուելը շատ անգամ հեշտ չէ, որովհետև մի բաժակ օղին կամ զինին արդարև, ախորժակ է զրգուում՝ խմելու սոյորած մարդու մէջ: Բայց զրանից զեռ չէ հեռուում, թէ նա անվնասակար է:

Ձէ որ մօրֆինիստը (ափիոն զործածողը) ևս չէ կարողանում եօյա զնալ առանց մօրֆինի (ափիոնի), սա բաշում է զէպի իրան, նա առանց մօրֆինի կորած մարդ է, որովհետև ոչ մի բան շինել չէ կարողանում: Բայց երբ նա բնդունում է մօրֆին, վերադառնում է նրա կենսունակ ուրախութիւնը, վերադառնում է նրա բնկած եռանդը, շատ զէպրերում մօրֆինիստը ուղղակի չարութիւն առած մարդու տպաւորութիւն է թողնում մօրֆին բնդունելուց չետոյ: Բայց բանի վարկեան կաւի այդ, և որքան մահաբեր վտանդ կայ զրա մէջ:

Բայց չէ որ ամեն մի մարդ, առանց երկար մտածելու կասի, որ այդ սոյորութիւնը վնասա-

կար է, որ նա տակէտակ քանդուձ և կոծուձ է մօրֆինիաթի օրդանիդմբ:

Ինչո՞ւ ուրիշ ակասակ ենք վերարերուձ մի բաժակ օգուձ կամ զինուձ: Ձէ՞ որ զա էլ միււնուձն մօրֆինն է բրոնիկական այրօհօլամուլի համար:

Իժշկականութիւնք ցույց է ապիտ, որ այրօհօլիդմի հեաւանքներք նույնքան լուրջ և վտանգաւոր են, որքան մօրֆինիդմի:

Յւզգ հեաւանքներք չալանուձ ևն այրօհօլի երկարատե զորձաձութեան ժամանակ, զլիտաւորապէս լեարդի, մարտոցական խոցովակի, արիւնատար անօթների և ջղալին սիսաւմի վրալ: Նրանք չալանուձ ևն ոչ միայն իրա՞ խմոց մարդու, այլ նաև նրա սերնդի վրալ:

Ուրեմն կարևոր է չիշել, որ ամեն օր, նաշից առաջ մի բաժակ օղի կամ զինի խմոցն արդէն բրոնիքական այրօհօլիկ է, որ վնաս է բերուձ իրան, որն չանախ անկարելի է լինուձ ուղղել նաև ապաղալուձ:

Նրան ի հարկէ, արբեցող չէ կարելի անուանել, նա միայն այրօհօլիկ է և եթէ նա խմուձ է բիշ, ուրեմն չափաւոր այրօհօլիկ է:

Իայց այզ սովորութիւնք վնասակար է մտնաւանգ նրանց համար, ոլ բնութիւնից նախատարամաղբուձ է լեարդի, ջղալին սիսաւմի, արիւնատար անօթների հիւանդութիւններին և մի բանի

աչնալիսի ընդհանուր հիւանդութիւնների, որոնք հարուածում են ամբողջ օրգանիզմը:

Պէտք է լիշեյ, որ մի քանի հիւանդութիւններ փոխադրւում են ժառանգաբար ծնողներից երեխաներին, օրինակ սիֆիլիսը:

Ուրիշ հիւանդութիւնները, թէև ուղղակի չեն անցնում երեխաներին, բայց զրա փոխարէն համապատասխան օրգանը մարմնի մէջ լինում է աւելի խոցելի, կամ ինչպէս ասում է բժշկականութիւնը, նախատրամադրուած է լինում նոյն հիւանդութեան, որով տանջւում է ծնողներից մինը:

Մի քանի դէպքերում այդ ժառանգականութիւնը մի բիշ ուրիշ կերպ է արտայայտւում, աչսինքն աչնալէս, որ երեխաները հիւանդանում են մի աչնալիսի հիւանդութեամբ, որն աչսպէս ասած, ազգական է ծնողների ունեցած հիւանդութեան:

Յայտնի է օրինակ, որ միւլենոյն ընտանիքում յանախ նրա մի քանի անդամները հիւանդանում են քարի հիւանդութեամբ, բայց աչնալէս որ մի քանիսի մօտ քարերը զոչանում են լեարդի մէջ, ուրիշների մօտ—երիկամուներների կամ միզալին փամփուշտի մէջ:

Ուրիշ ընտանիքներում տիրում է յօդացաւ (պօդազրա), աչն է—ցաւ յօդերի, կաշուի, չզերի կամ զանազան ներքին օրգանների:

Անշուշտ մի քանի հիւանդութիւններ առանց

աղղեցութեան չեն մնում և սերնդի վրայ, աշխն-
բքն իրանց սերնդի մի քանի օրդանները զարծնում
են աւելի խոցելի վնասակար պատնառների աղ-
ղեցութեան:

Այգպիսի վնասակար պատնառը, որ առողջ
մարդի մօտ, առանց համապատասխան ժառանգա-
կանութեան, կը մնար առանց հեռեանքի կամ առաջ
կը բերէր միայն կարնատե խանդարումն, բնզու-
նակ է արդէն իսկական հիւանդութիւն առաջ
բերել այգպիսի մարդկանց մէջ:

Այգ պատնառների մէջ նշանաւոր զեր պէար
է չատկացնուի 'ի թիւս այլոց և ոգելից բմպելիբ-
ներին:

Այն անձանց համար, որոնք բիչ կաշուն մար-
սոյական խողովակ ունին և նախաարամադէր են
լեարդի կամ ջղալին սիստեմի հիւանդութեան, ոգե-
լից բմպելիբները նոյն իսկ չափաւոր քանակու-
թեամբ անհեռանք չեն մնում:

Նրանք չանախ դարկ են տալիս այգ օրդան-
ների այս և այն հիւանդութեան դարդացման:

Աւելի վատնդաւոր են հեռեանքները, եթէ
դորձածվող օղին, գինին, դարեչուրը կամ ուրիշ
որև է ոգելից բմպելիբն ոչ բաւական թարմ են:

Նոյնպէս վնասակար աղղում է ստամոքսի վրայ
մեծ քանակութեամբ—կծու համեմները—պղպղի,
խրէնի, մանանեխի դորձածութիւնը:

Ճէշդն ասելով, բոլորովին առողջ ստամորսը պէտք չունի այդպիսի նիւթերի, նրանք աւելորդ են նրա համար:

Սհա այդ պատճառները, որոնք կարող են առաջ բերել ստամորսի կատարը:

Սակալն չանախ ստամորսի կատարըրը առաջ է դալիս նրանից, որ մեր մարմնում լինում է մի այլ հիւանդութիւն, որը խանգարում է ստամորսապին հիւթի արաաթորութիւնը և արդելք է լինում սննդի կանոնաւոր վերամշակման ստամորսի մէջ:

Այդ կատարըները հանդիսանում են, հետեաբար, իբրև ուրիշ հիւանդութիւնների ուղեկիցներ մեր մարմնի մէջ, նրանք զրա համար և կոչւում են ստամորսի երկրորդական կատարըներ:

Յանախ նրանք նկատւում են լեարզի, սրաի և թորերի հիւանդութեան ժամանակ:

Չբ պահպանելով բոլոր այդ զէպրերում վերոլիշեալ պայմանները սննդի և նրա զործածութեան մասին, մենք կարող ենք նոյպէս արագացնել—ստամորսի կատարըի երևումն կամ սաստկացնել:

ՍՏԱՄՈՒՔՍԻ ԿԱՏԱՐՐԻ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ստամոքսի կատարրները—նախնական և երկրորդական: Ստամոքսի լորձունքային կատարրը:—Ստամոքսային հիւծի անկանոն արտաթորուածիւնը:—Սրտի զղալի տակ ծանրութիւնը և լցուածութիւնը ուտելուց լստոյ:—Ախորժակի բացակայութիւնը. Լեզուի վրայ փառ կապելը.—Բխկալը և սրտի այրուելը.—Սիրտ խառնելը և փսխելը. Ցաւեր սրտի զղալի տակ.—Զղային երևոյթներ.

Ինչպէս հիմա ասացինք ստամոքսի կատարրը լանախ նկատուում է, երբ մարմնի մէջ որևէ ուրիշ հիւանդութիւն լինի, սովորաբար, աւելի լուրջ քան ստամոքսի կատարրը շատ անգամ երկրորդական (հետևողական) հիւանդութիւն է:

Այդպիսի դէպքերի մեծամասնութեան մէջ առաջին տեղն են բռնում հիմնական հիւանդութեան երևոյթները: Նրանք այնքան խիստ են արտայայտուած լինում, որ ինքն հիւանդը չի էլ կարողանում իմանալ, որ միաժամանակ տանջւում է և ստամոքսի կատարրով:

Իսկ ուրիշ դէպքերում ստամոքսի կատարրը թէև ծաղմամբ երկրորդական, ազդու կերպով արտայայտուում է անկանոն երևոյթների մի ամբողջ շարքով:

Նիւանդըր զայիս է բժշկի մօտ ստամորսի կատարրբ բժշկելու համար, բայց բժիշկը, բննելով հիւանդին, դանում է նրա մէջ աւելի լուրջ հիւանդութիւն, օր. լեարդի հիւանդութիւն, չանախ՝ զարգացման առաջին աստիճանում: Բժշկելով այդ հիւանդան հիւանդութիւնը, բժիշկը բուժում է մի և նոյն ժամանակ և ստամորսի կատարրբ:

Վերջապէս ստամորսի կատարրբ կարող է արփանեակ լինել և իւր՝ ստամորսի ուրիշ հիւանդութիւնների, օրինակ նրա բաղկեկազմին ուռուցքին (բակ) ստամորսի վերքի լայնացման և այլն:

Այդ հիւանդութիւններն աւելի լուրջ և վտանգաւոր են կեանքի համար: Ստամորսի կատարրբ այդ դէպքում եթէ զոյութիւն ունենայ, երկրորդական տեղ է բռնում:

Ուրեմն ստամորսի կատարրբ կարող է արտալատուել զանազան ձևերով և կարող է նոյն իսկ նսեմանալ ուրիշ հիւանդութիւնների առաջ:

Իսկ եթէ ստամորսի կատարրբ զարգացած է առանձնապէս, այսինքն ուրիշ կողմերից բոլորովին առողջ մարդու մէջ, այն ժամանակ նրա արտալատութիւններն աւելի որոշ են: Սակայն և այդ դէպքերում նա կարող է զանազան ձևեր ստանալ:

Յանախ նա արտալատոււմ է նրանով, որ ստամորսի լորձաթղանթը իր բորբոքուած դրու-

Թեան պատճառով սկսում է արտաթորել սաստիկ քանակութեամբ լորձուներ:

Լորձուները ծածկում է հասա խաւով լորձաթաղանթի ամբողջ երեսը և արդելում է ստամորսային հիւթին մօտենալ ստամորսի մէջ մտած սննդին: Մնունդն այդ պատճառով սկսում է փսել և կազմում է վնասակար նիւթերի մի ամբողջ շարք, որոնք զրգուելով ստամորսը, աւելի ևս սաստկացնում են նրա կատարը:

Իրան կարող են միանալ նաև ստամորսային հիւթի արտաթորման խանգարումները:

Առողջ ստամորսային հիւթի փոխարէն լորձաթաղանթը չանախ արտաթորում է, ստամորսի կատարի ժամանակ, մի հիւթ որ կամ չափազանց թթու է, կամ որի մէջ ազալին թթուն շատ նուազ է, և կամ ամենևին չէ պարունակում:

Նկատում են և այնպիսի գէպքեր, երբ ստամորսի լորձաթաղանթը կորցնում է բոլորովին բնութենակութիւնը, արտաթորել ստամորսային հիւթ, հիւանդոտ փոփոխութիւնների պատճառով:

Մի քանի գէպքերում, բնդհակառակն, ստամորսային հիւթը շատ է արտաթորում: Այդպիսի խանգարումն չանախ լինում է միաժամանակ, երբ չափազանց շատ թթու հիւթ է արտաթորում:

Ոչ սակաւ անգամ ստամորսի թաղանթը այդպիսի չափազանց թթու ստամորսային հիւթ որ-

տաթորում է ոչ միայն սննդառութիւնից չեաոյ, այլ և անօթի ժամանակ, այսինքն ստամորսի լորձաթաղանթը գործում է անընդհատ զիշեր ցերեկ: Այդ մի հիւանդութիւն է, որ կոչւում է Րէյխմանի հիւանդութիւն, կամ ստամորսի հիւթի ծորումն:

Այդ հիւանդութիւնը շատ տանջող է, բարեբախտաբար նա շատ քիչ է պատահում:

Յանախ պատահում են և այնպիսի զէպքեր, երբ բնդունուած սննդի համար ոչ բաւականաչափ ստամորսային հիւթ է արտաթորւում: Այդ վիճակը սովորաբար առաջ է գալիս, երբ այգպիսի հիւթի մէջ աղային թթուի քանակութիւնը քիչ է լինում:

Բոլոր այդ զէպքերում ստամորսի գործունէութիւնը խանգարւում է և ստացւում են ստամորսի ցաւեր զանազան ձևերով:

Սակայն շատ զէպքերում այդ խանգարումները ստամորսի արտաթորման գործողութեան մէջ կարելի է դիտել, հասարակ աչքով կամ զինաւորուած աչքով, այսինքն մի գործիքով, որ կոչւում է միկրոսկոպ (մանրացոյց), որն հնարաւորութիւն է տալիս նկատել նոյն իսկ շատ մանր հիւանդոտ փոփոխութիւնները:

Եթէ չկան այգպիսի փոփոխութիւններ, ուրեմն մենք գործ ունենք ստամորսի ջղային հիւան-

դուժեան հետ, որ բժշկականութեան մէջ կու-
լում է ստամորսի նեւրոզ:

Սակայն զէպքերի մեծամասնութեան մէջ
մենք գտնում ենք միաժամանակ և կատարրալին
փոփոխութիւններ ստամորսում:

Բոլոր այդ ձևերն առաջ են դալիս ոչ միա-
կերպ. մի քանի զէպքերում հիւանդը զանգատ-
ւում է զլիսաւորապէս անհանոյ զգացումների մա-
սին, ուրիշ զէպքերում առաջ են դալիս ուրիշ
տեսակ զանգատներ:

Բայց այնուամենայնիւ բոլոր այդ զէպքե-
րում զանգատները քիչ թէ շատ միակերպ են:

Ամենալուրջ և մշտական զանգատը ստամոր-
սի կատարրով հիւանդացածների մօտ այն է, որ
նրանք ծանրութիւն և լցուածութիւն են զգում
սրտի զգալի տակ, սննդառութիւնից չետոյ:

Հիւանդն բնդունել է միայն մի քիչ, բոլորո-
վին լաւատրակ կերակուր, այն է մի քանի զգալ
լաւ արզանակ կամ խմել է մի երկու զգալ կաթ
և նա արդէն ոչ միայն կատարեալ կուշտ է իրան
զգում, այլ և ստամորսի մէջ ծանրութիւն:

Մինչ նրա կողքին սեղան նստած միւս ան-
ծինք ուսում են մեծ ախորժակով ամբողջ հաշը,
մի քանի կերակուրներից բաղկացած, և բացի
կշտանալու հանելի զգացումից, ուրիշ ոչ մի ան-
հանոյ զգացումն չեն կրում:

Այդ անծինք, անշուշտ, առողջ ստամորս ունեն: Ընդունուած սնունդը զեղեցիկ կերպով մարսուում է նրանց ստամորսում:

Ընդհակառակն, առաջին անձր, որ խսկոյն զգաց ստամորսի ծանրութիւն, անշուշտ ենթակայ է որևէ խանդարման ստամորսի աշխատութեան մէջ:

Եթէ այդ անհանոյ զգացումը արտայայտուում է սուր կերպով, շատ զէպքերում զա ցոյց է տալիս, որ ստամորսի լորձաթաղանթը արտաթորել է առատօրէն լորձուներ:

Մենք տեսանք արդէն, որ լորձուների այդպիսի վերարտադրութիւնը վնասակար կերպով է ազդում ստամորսի աշխատութեան վրայ:

Այդպիսի մի բիչ կերակուր բնութենելուց չետոյ ստամորսի մէջ ծանրութիւն զգացող անծինք, առհասարակ գուրկ են ախորժակից:

Հիւանդն ոչ մի հանոյք չէ զգում համեզ կերակուրը տեսնելիս, նա չէ կարող վայելել նրան, նրա համար բոլորովին միւսնուն է թէ ինչ կտան նրան:

Մինչդեռ նրա զբաղմունքի բնկերները նաշի ժամանակը մօտենալիս սկսում են քաղցածութիւն զգալ՝ նա բոլորովին անտարբեր է մնում:

Վերադառնալով տուն, նաշի ժամանակ նա բոլոր պատրաստուած կերակուրները անհամ է

զանում: Մինչդեռ նրա ընկերները ուսում են նաշը մեծ հանութեամբ:

Եթէ չիշենք, որ լաւ ակտորժակը նպաստում է շատ եռանդուն ստամորքսային հիւթի արտաթորման, այն ժամանակ հասկանալի կլինի, որ նրա բացակայութիւնը ընդունած սննդի վերամշակման համար շատ էլ անհետեւանք չի կարող մնալ:

Ստամորքսի կատարրով հիւանդացողների ակտորժակը երբեմն աւելի լաւ է լինում, քան թէ հիւանդութիւնից առաջ:

Ստամորքսի կատարրով հիւանդացողներից շատերը զանգատուում են նաև լեզուի փառի վրայ, կապելով այդ ակտորժակի բացակայութեան հետ:

Բոլորովին առողջ մարդու լեզուն կատարելապէս մաքուր է լինում: Նրա վերևի մակերևոյթի վրայ, եթէ ուշադրութեամբ դիտենք, զանուում են անհարթութիւններ և կոշտութիւններ, մանաւանդ նրա ետևի մասում, որ բժշկականութեան մէջ կոչւում է լեզուի արմատ:

Այդ անհարթութիւնները ներկայացնում են, այսպէս ասուած լեզուի պտուկները: Նրանք ներկայացնում են շոշափողական և նաշակային օրգաններ. գլխաւորապէս նրանց շնորհիւ մենք չուկում ենք զանազան կերակուրները, նաշակում ենք նրանց համբ:

Բայց բոլոր այդ անհարթ մակերևոյթը առողջ մարդու մօտ բոլորովին մաքուր է և կարմիր:

Ստամոքսի կատարրի ժամանակ, ընդհակառակը, աւելի չաճախ լեզուն մաքուր չէ, այլ պատած է հաստ, գորշ, դեղնագոյն կամ շիկագոյն փառով:

Այդ երևոյթներին կից է լինում սովորաբար և բխկալը:

Առողջ մարդիկ սննդառութիւնից չեաոյ չեն բխկում: Բխկալը նկատուած է նրանց մէջ միայն առատ կերակուր ուտելուց չեաոյ, լինում է անշշան և հոտ չունի: Այդ մարդիկ ստամոքսով բստ երևոյթին առողջ են:

Ստամոքսի կատարրի ժամանակ բխկալը ընդհակառակը չաճախ է լինում:

Կատարրի թոյլ աստիճանների ժամանակ բխկալով դուրս են բերւում անհոտ գազերը, չաճախ միաժամանակ կերակուրի մասնիկների հետ:

Աւելի խիստ կատարրների ժամանակ դուրս եկող գազերը զգուելի կծու հոտ ունեն, երբեմն ուղղակի նեխուած ծուխ հոտ, այն պատճառով, որ ստամոքսի մէջ զարգանում է ծծմբա-ջրածին՝ սննդի փաւելոց:

Շատ անգամ բխկալը առատ է լինում և թէև նա անհաճելի է, բայց հիւանդները չեն պա-

հում, որովհետև բխկալով թեթևութիւն են զգում:

Բխկալու հետ չաճախ կից է լինում և սրախ ալրուելը: Նիւանդը, սննդառութիւնից չեաոյ, սովորաբար 2—3 ժամից չեաոյ զգում է, թէ սրախ զգալի տակ ինչ որ մի բան ծակում է, այդ զգացումը աւել է սովորաբար մի քանի ժամ և չայանւում սննդառութիւնից չեաոյ:

Մի քանի դէպքերում նա առաջին անգն է բռնում: Նիւանդներն ուղղակի անհնարին ցաւեր են զգում և աղաչում են բժշկին ազատել իրանց այդ վերին աստիճանի ծանր զգացումից:

Նա առաջ է զալիս սննդի փաւելուց և նրանից, որ նրա մէջ զարգանում են զանազան տեսակ անպէտք թթուատներ:

Դրա համար է, որ սօղան լաւ և հաստատապէս օգնում է հիւանդին սրախ ալրուելուց: Նա չէզոքացնում է կաղմուած թթուատները և դրանով ջնշում է սրախ ալրուել առաջ բերող պատճառը:

Աւելի պակաս ստամոքսի կատարրով հիւանդները տանջւում են սրտախառնութեամբ և փրսխումով. այդ երեւոյթները չաճախ նկատւում են ստամոքսի կատարրի ժամանակ, արբեցողների մօտ:

Վերևում չիշուած անկանոն երևոյթներէ հա-
կառակ, այդ երևոյթները—ինչպէս սրտախառնու-
թիւն և փսխումը—ստամոքսի կատարրի հիւան-
դութեան ժամանակ արբեցողներէ մօտ առաջ են
զայիս ոչ թէ սննդառութիւնից չետոյ, այլ առա-
ւօտեան, անօթի ժամանակ:

Այդ ժամանակ փսխման հետ զուրս են թափ-
ւում ոչ թէ սննդային նիւթեր, այլ լորձունքային
երկարաթել, ծոր տուող զանգուածներ:

Այդ զանգուածները բաղկացած են գլխաւո-
րապէս թուրքից, որն արտաթորուելով սաստիկ
քանակութեամբ, կլանւում է զիշերուայ ընթաց-
քում:

Եթէ այդ փսխումը երկարատե է, փսխումած
զանգուածներէ մէջ յայտնւում է և լեղի:

Սակայն ստամոքսի սովորական կատարրի
ժամանակ թէ սրտախառնութիւնը և թէ փսխումը
սակաւ է պատահում, այնպէս որ երբ հիւանդը
զանդատւում է փսխելու մասին, պէտք է ամենից
առաջ մտածել ստամոքսի ուրիշ ցաւերի մասին:

Յանախ ստամոքսի կատարրով հիւանդները
զանդատւում են, թէ սրաի զզայի տակ՝ ստա-
մոքսի զրութեան համապատասխան փրուած է:

Այդ տեղը շօշափելիս հիւանդները զանդատ-
ւում են, որ թեթեւ կերպով ցաւում է, իսկ եթէ
կատարրը խիստ է, արդէն կերակուր ուտելը ինքն

առաջ է բերում սաստիկ ինքնակամ ցաւեր սրտի
գլխի տակ:

Այդ չանախ անտանելի ցաւերը առաջ են
գալիս սովորական կերակուրն ընդունելուց մի
քանի ժամանակ չետոյ և շարունակուած են մի
քանի ժամ: Եթէ համապատասխան տեղը սեղ-
մենք, ցաւը բոլորովին չի թուլանալ, այլ ընդհա-
կառակն, աւելի կը սաստկանայ:

Այդպիսի սաստիկ ցաւեր չանախ լինում են
ստամոքսային հիւթի շափազանց արտաթորու-
թիւնից:

Բոլոր այդ ծանր երևոյթների ազդեցութեան
տակ հիւանդները գալիս են այն եղրակացութեան,
որ նրանք տանջուած են անբժշկելի հիւանդու-
թեամբ:

Նրանց արամադրութիւնը սաստիկ փոխուած
է, նրանց շարունակ հալածում է իրանց տանջող
հիւանդութեան միտքը. նրանք սկսում են կաս-
կածել իրանց ոյժերի մասին, սկսում են զգուշա-
նալ նոյն իսկ չափաւոր ուտելուց:

Դրան միանում են նաև գլխի պտոյտ, սրտի
բարբախտման, գլխի ցաւեր, շնչասպառութիւն և
ուրիշ երևոյթներ, որոնք հեռեւաբար հասցնում են
հիւանդին այն մտքին, թե իրանց հիւանդութիւնը
մի լուրջ հիւանդութիւն է:

Շատ հիւանդներ այդ մաքերի ազդեցութեան տակ զիմուժ են զանազան բժշկական զրբերի, որ չանախ զրուած են լինուժ չատկապէս բժիշկների համար:

Ի մեծ զարհուրանս իրանց նրանք համողուժ են, թէ այն անհանուղ զգացումները, որ անհանգստացնուժ են իրանց, նկատուժ են հէնց այնպիսի լուրջ հիւանդութիւնների ժամանակ, ինչպէս քաղցիկըր (րակ), ստամորսի վերբը և այլն:

Այդ աւելի ևս յուսահատեցնուժ է նրանց:

Բայց իսկապէս այդպէս չէ լինուժ: Արդարև ստամորսի կատարրի շատ երևույթները չատուկ են և այդ օրգանի ուրիշ հիւանդութիւններին: Բայց վերջիններին բնորոշ են մի շարք երևույթներ, որոնցով կարելի է զանազանել նրանց ստամորսի կատարրից:

Ես կխօսեմ նույնպէս մի քանի ուրիշ հիւանդութիւնների մասին, որպէսզի ցոյց տամ, թէ այնքան էլ հեշտ չէ նանաչել ստամորսի կատարրը, ինչպէս կարծուժ էր, երբ զիմուժ էր բժշկական զրբին:

Այստեղ հարկաւոր է զիտնական մեծ հմտութիւն, ինչպէս և ուրիշ հիւանդութիւն որոշելու համար:

ԶՂԱՅԻՆ ԴԻՍՊԼԵՊՍԻԱ.

Զղային դժուարամարտութեան (դիսպէպսիա) զանազանութիւնը ստամորսի կատարրից: — Ստամորսային հիւժի հետազօտութիւնը:

Ստամորսի տարածուած հիւանդութիւններէց, իր արտաչաչտութիւններով, ամենից շատ մօտենում է կատարրին այսպէս կոչուած զղային դիսպէպսիան (դժուարամարտութիւնը):

Այս հիւանդութիւնը նոյնչափ չանախ է պատահում, ինչպէս և ստամորսի կատարրը: Երկու հիւանդութիւնները ևս նոյն իսկ չանախ միաժամանակ են լինում և մենոյն հիւանդի մօտ:

Զղային դիսպէպսիայի ժամանակ, հիւանդները նոյնպէս գանդատուում են, որ սրտի զգալի տակ են շոգութիւն և ծանրութիւն են զգում սննդառութիւնից չետօյ, որ ախորժակ չունեն, արծաղում են զապեր, շատ անգամ առանց հոտի և չանախ սրտի այրումն են զգում. սրտախառնութիւնը և փսխումը այդ հիւանդութեան ժամանակ աւելի չանախ են պատահում, քան ստամորսի կատարրի ժամանակ:

Յաւերը որտի զգալի տակ այստեղ նոյնչափ սովորական են, ինչպէս և ստամօքսի կատարրի ժամանակ: Մի խօսքով, բոլոր այն անհատոյ զգացողութիւնները, որոնք ուղեկից են ստամօքսի կատարրին, նկատուում են և ջղալին գիսպէպսիալի ժամանակ:

Եւ սակայն խիստ կարեւոր է դանադանել այդ հիւանդութիւնները, որովհետեւ նրանց բժշկութիւնը բոլորովին տարբեր է:

Բարեբաղդաբար, լաւ արտաչաչտուած դէպքերում, այդ երկու հիւանդութիւնների մէջ շատ մեծ տարբերութիւն կայ:

Ճիշտ է, անհատոյ զգացողութիւնները նոյնն են, բայց ինչ վերաբերում է այդ երկու հիւանդութիւնների երևոյթներին, այդտեղ ուղղակի հակադրութիւն կայ:

Ստամօքսի կատարրի ժամանակ բոլոր վերօլիշեալ երևոյթները յայտնուում են միշտ ամեն մի սննդառութիւնից յետոյ. անօթի ժամանակ ստամօքսի կատարրով հիւանդը իրան լաւ է զգում:

Բայց հէնց որ նա մի քիչ բան է ուտում, նա իսկոյն զգում է սրտի զգալի տակ ծանրութիւն, բխկալ, սրտի ալրուէլ, ցաւեր՝ սրտի զգալի շրջանում, լեզուն գրեթէ միշտ ծածկուած է փառով:

Ուրիշ բան է ջղալին գիսպէպսիալով հիւանդը:

Ձանազանութիւնը ամենից լաւ է բացատրեմ օրինակով:

Ենթադրենք, որ դուք հիւանդացել էք ջղալին դիսպէպսիայով: Դուք երկար զբաղուել էք. զբաղմունքի ժամանակ ձեզ հետ ինչ որ անհանուէր բան է պատահել: Դուք վերադառնում էք տուն զբժարոհ, սրանեղած: Այստեղ արդէն բնականօրէն ձեզ սպասում է նաչի՝ ձեր սիրած կերակուրներով. նաչը պատրաստուած է համեղ և լաւ:

Դուք սեղան էք նստում, բայց մի անսակ զզուանք էք զգում գէպի ձեր սովորական սիրեցեալ կերակուրները և դուք ոչ մի ախորժակ չէք զգում:

Բայց դուք դուռ էք անում ձեզ, որպէսզի անեցիները չկարծեն, թէ նաչը վատ է պատրաստուած:

Հազիւ մի կամ երկու զգալ համեղ արգանակ էք կուլ տալիս, իսկոյն զգում էք ծանրութիւն սրտի զգալի տակ: Բայց դուք վարձեալ ուտում էք էլի մի փոքր բան: Ամեն բան թարմ, լաւ և լաւատրակ է:

Ձնայելով զբան, ծանրութեան զգացողութիւնը սրտի զգալի տակ ձեզ չէ թողնում. ձեր զրութիւնը, բնդհակառակը, վատթարանում է, դուք զգում էք ինչ որ մի զգուելի համ բերանում, դուք բխում էք, երբեմն և փսխում:

Մինչդեռ լեզուն սովորաբար մնում է բոլորովին մարուր և չը ծածկուած փառով:

Բայց ահա ձեզ մօտ դալիս են ձեր բարեկամները: Նրանց հետ դուք խօսակցութեան էք բռնրւում, նրանք փարատում են ձեր թախծութիւնը և դուք բոլորովին մոռանում էք ձեզ պատահած տհաճութիւնը, կամ համողւում էք, որ բոլորովին դուր տեղ այնպէս սաստիկ սրանեղուել էք:

Ձեր հոգու սովորական արամազրութիւնը վերադառնում է: Ձեզ հրաւիրում են երեկոյեան թէչին:

Դուք հանութեամբ մասնակցում էք, դուք նոյն իսկ չէք նկատում, որ ձեր ախորժակը բացւել է և դուք մեծ հանութեամբ ուտում էք բաւականին շատ:

Ճաշի ժամանակ դուք հաղիւ կերել էիր մի երկու դգալ լաւ արգանակ, իսկ այժմ դուք ամենամեծ հանութեամբ ուտում էք մի լաւ բաժին բիֆշտեկս կամ բօստրիֆ: Եւ բացի վայելքի հանելի զգացողութիւնից, դուք ոչինչ չէք զգում:

Այժմ ընթերցող, դուք աեսնում էք, որ թէ ստամորսի կատարրը, թէ շղալին դիսպէպսիան բնատրոշւում են միլենոյն հիւանդոտ երեւոյթներով, բայց նրանց երեւման ժամանակի մէջ ահագին տարբերութիւն կայ:

Ստամորսի կատարրի ժամանակ բոլոր այդ երեւոյթները մշտական են, նրանք երևում են ամեն

անգամ, երբ հիւանդը որևէ սնունդ է ընդունում. որքան աւելի կոշտ է այդ սնունդը, նոյն չափ խիստ կերպով են արտապատուում այդ երևոյթները:

Մենդառութիւնից առաջ հիւանդը իրան լաւ է զգում:

Ուրիշ բան է ներկայացնում ջղալին զխալէպսիայով հիւանդը: Նրա մօտ ամեն բան կախուած է նրա ընդհանուր արամադրութիւնից:

Երբ նա լաւ արամադրութեան մէջ է, նա ամեն բան տանում է շատ լաւ, նոյն իսկ դժուարամարս կերակուրները, օրինակ իւղալի կերակուրը: Բայց հէնց որ նա սրանեղում է, նա արդէն կրում է բոլոր անհասելի զգացողութիւնները. նոյն իսկ եթէ ընդունել է փոքր ինչ անմարսական կերակուր, ինչպէս արգանակ, կաթ և այլն:

Եթէ նա սաստիկ չուղուած է, այդ անհանուց զգացողութիւնները երևում են նրա մէջ ո՛չ միայն սննդառութիւնից յետոյ, ինչ աւսակի և լինի նա, այլ չանախ և անօթի փորով, ինչ որ սովորաբար չէ պատահում ստամոքսի կատարրի ժամանակ:

Այդ տարբերութեան պատճառը այդ երկու հիւանդութիւնների էութիւնն է:

Մենք աւսանք, որ ստամոքսի կատարրի ժամանակ, նրա լորձաթաղանթը բորբոքիչ փոփոխութիւններ է կրում:

Այդ փոփոխութիւնները առաջ են բերում կամ

լործունքի արտաթորութիւն մեծ քանակութեամբ, կամ խանգարում են կանոնաւոր ստամօքսի հիւթի արտաթորութեանը:

Այդ խանգարումը լործաթաղանթի բաժանմունքի մէջ մշտական է, նա ուղեկից է ամեն մի սննդառութեան:

Այգեղից և այն անհանոյ զգացողութիւնների մշտատևութիւնը, սրանք կից են ստամօքսի ամեն մի կատարրին և ցոյց են տալիս թէ սննդի մարսողութիւնը ստամօքսում խանգարուած է:

Ջղաչին դիսպէպսիայի ժամանակ, ընդհակառակը, լործաթաղանթը գործում է կանոնաւորապէս:

Արտաթորուող հիւթը իւր սովորական բաղադրութիւնը ունի, իսկ մարսողութեան խանգարումը ստամօքսում, այստեղ կախուած է բնականաբար ջղաչին ազդեցութիւններից, ուրիշ խօսքերով, ջղաչին դիսպէպսիան ստամօքսի նեվրոզն է:

Հասկանալի է, ուրեմն, որ անհանոյ զգացողութիւնները երևում են միայն այն ժամանակ, երբ այդ ջղաչին ազդեցութիւնները իրանց զգացնել են տալիս:

Իսկ իրանց զգացնել տալ նրանք կարող են օրուայ զանազան ժամանակ, բոլորովին անկախ սննդառութիւնից:

Այժմ, ընթերցող, դուք հեշտ կը հասկանար, որ ջղաչին դիսպէպսիան չանախ պէտք է նկատուի

այն անծանց մօտ, որոնք քայքայուած, անկաշուն ջղային սիստեմ ունեն:

Եւ իրօք այդպէս էլ լինում է: Դա, գլխաւորապէս, ջղադարձների (նեվրաստենիկների) հիւանդութիւնն է, այսինքն այն մարդկանց, որոնք դիւրազրդիւ են և որոնց ջղային սիստեմը հեշտութեամբ է յուզւում:

Մեր ջղային դարում այդպիսի մարդիկ շատ կան, մանաւանդ ինտելիգենտ անծանց մէջ:

Նրանց գուր հեշտութեամբ կարող էք նանաչել. դրանք ի թիւս այլոց, այն անծինքն են, որոնք ջերմ կերպով կաշում են մի գործի, բայց շուտով և սառչում են, նրանց արիութիւնը տոկուն չէ և նրանք չեն կարողանում գործը մինչև վերջը տանել. նրանց ջղային սիստեմը արագ սպառւում է:

Այդ մարդիկ չիշեցնում են վառօդը, որ ամենափոքր դարկից բռնկւում է, բայց իսկոյն և հանգչում:

Այդպիսի մարդկանց մօտ ջղային դիսպէպսիան նկատւում է յանախ: Եւ չիրաւի, ջղային դիսպէպսիաչով հիւանդները յայտնում են սովորաբար դանդաանների մի ամբողջ շարք, որոնք վերաբերում են բացառապէս ջղային սիստեմին:

Ոմանք դանդաատւում են թէ շնչասպառ են լինում, սրտի բաբախումն, գլխի ծանրութիւն, գլխապտոյտ, գլխացաւ ունին, ախանջների մէջ

խշխշում է, աչքերի առաջ կայծեր են երևում. նրանց հոգու արամադրութիւնը յանախ լինում է ճնշուած, մռայլ:

Նրանց բունը կամ անհանդիստ է լինում, չուղալից կամ ընդհակառակը, նրանք զանգատուում են շարունակ քնէածուլթեան մասին:

Բայց, դուք, ընթերցող, լաւ անցկացրած զիշերից չետոյ, զգում էք ձեզ առոյգ, կենսուրախ, իսկ այն հիւանդը, ընդհակառակը, զգում է ընդհանուր շարդուածութիւն. նա թէև շատ է քնել, բայց բունը չէ առել:

Միայն հետդհեաէ, կէսօրուայ կամ երեկոյեան մօտերը, նա վրայ է դալիս և իրան առոյգ է զգում: Նա տհաճութեամբ զործ է սկսում, որովհետև ամեն մի զործ յոգնեցնում է նրան:

Աշխատութիւնը այդ պատճառով դուրս չէ դալիս նրա ձեռքին: Այդպէս է նա՝ ով հիւանդ է իսկական չղաչին դիսպէպսիայով:

Այժմ դուք տեսնում էք, որ այդ տեսակ հիւանդի և ստամոքսի կատարրով հիւանդի մէջ մեծ տարբերութիւն կայ: Ի հարկէ, այդպիսի խիստ կերպով արտայայտուած դէպքերում այդ երկու հիւանդութիւնները իմանալ դժուար չէ:

Բայց միշտ այդպէս չէ լինում:

Ես արդէն ասացի, որ այդ երկու հիւանդու-

Թիւնները յանախ միաժամանակ գոյութիւն են ունենում միևնոյն հիւանդի մօտ:

Ուրիշ դէպքերում ջղալին դիսպէպսիան աչնքան լաւ չէ արտայայտուած և չէ ներկայացնում աչնպիսի որոշ տիպ, ինչպիսին նկարագրեցի:

Այդպիսի դէպքերում հիւանդութեան նանաչելը աւելի դժուար է:

Յանախ այստեղ մեզ օգնում է ստամորսալին հիւթի հետադօտութիւնը: Ինչպէս արդէն ասուած է, ջղալին դիսպէպսիալի ժամանակ ստամորսալին հիւթը բոլորովին կանոնաւոր է, իսկ ստամորսի կատարրի ժամանակ նա շեղում է կանոնաւորից ըստ կազմութեան:

Այդ հետադօտութիւնը բնզհանուր առմամբ այսպէս է կատարւում: Նիւանդին առաւօտեան անօթի, տալիս են խմելու մի բաժակ պարզ թէ՛՝ առանց շաքարի, և նրա հետ հասարակ ֆրանսիական 5 - կոպէկանոց բուլկու $\frac{1}{3}$ մասը:

Մի ժամ անցնելուց չետոյ մտցնում են ստամորսը, բերանով, մի ոչ աչնքան հաստ բեաինէ խողովակ, որ երկու ծակ ունի աչն ծալրում, որը մտնում է ստամորսի մէջ: Այդ խողովակը կոչւում է բժշկականութեան մէջ ստամորսալին խորաչափ (զօնդ):

Այդ խողովակի բերանալին ծալրը միացնում են մի զործիքի հետ, որով դուրս են ծծւում ստա-

մոքսի պարունակութիւնը: Ապա այդ պարունակութիւնը ենթարկուձ էն քիմիական և մանրազննական (միկրօսկոպիական) հետազօտութեան:

Այդպիսի հետազօտութիւնը շատ կարևոր նշանակութիւն ունի: Նա հնարաւորութիւն է տալիս շօկել ջղալին զիսպէստիան ստամոքսի կատարելից:

Իսկ այդ շատ կարևոր է, որովհետև այդ հիւլանդութիւնների բժշկութիւնը բոլորովին տարբեր է: Ահա ինչի համար երբէք չպէտք է զանց առնել այդ հետազօտութիւնը:

Շատ հիւանդներ ուղղակի մերժուձ էն կուլ տալ ստամոքսային խորաչափը, զղուելով կամ վախենալով որ չխեղդուեն:

Ի հարկէ նրանք իրաւացի չեն դատուձ. խորաչափն աւելի հաստ չէ այն կերակրի պատառից, որ ամեն օր կուլ էն տալիս, այնպէս որ խեղդուելու վախը բոլորովին անհիմն է:

Մինչդեռ այդ հետազօտութիւնը հնարաւորութիւն է տալիս բժշկին կանոնաւոր բժշկութիւն նշանակել, ուրեմն և բժշկել հիւանդին:

ՍՏԱՄՈՔՍԱՅԻՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՈՒՐԻՇ ՀԻՒԱՆԴՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ստամոքսային ցաւ—զատրալզիա:—Ջրային փսխումն:—Ստա-
մոքսային կրիզներ ողնային հիւժախտաւորների (տարեղիկների)
մօտ *):

Ստամոքսային հիւթի հետադօտութիւնը հնա-
րաւորութիւն է տալիս զանազանել ստամոքսի
կատարրից և ուրիշ համանման հիւանդութիւններ,
օրինակ, աչսպէս կոչուած «ստամոքսի նեւրոզ-
ները»):

Այս խօսքով, ինչպէս արդէն ասացի, հասկաց-
ւում է ստամոքսի բոլոր այնպիսի հիւանդութիւն-
ները, որոնց ժամանակ ստամոքսի լորձաթաղանթը
հանդիսանում է բոլորովին կանոնաւոր, առողջ,
բայց չնայելով դրան, հիւանդը ունենում է այս
կամ այն անհանոյ զգացողութիւնները ստամոքսի
կողմից:

Այդպիսի նեւրոզների օրինակ կարող է ծա-
ռայել մեր հէնց այժմ նկարագրած ջրային դիս-
պէսիան: Դա ստամոքսի ամենայանախ և տա-
րածուած նեւրոզն է:

*) Տես բժ. Բուրուղեան «Ուղեղի սիֆիլիսը»:

Բայց կան ստամորսի և ուրիշ նեւրոզներ:

Սրանց մէջ համեմատաբար աւելի յանախ նկատոււմ է այն նեւրոզը, որ յայտնոււմ է սաստիկ ցաւերով սրտազգայի տակ, և այդ ցաւերը երևան են զայիս սովորաբար անօթի ժամանակ: Այդ նեւրոզը կոչոււմ է գաստրալգիա—ստամորսային ցաւ:

Այդ գաստրալգիական ցաւերը զանազանոււմ են ստամորսի կատարրից նրանով, որ նուազոււմ են սննդառութիւնից յետոյ, կամ երբ ճնշոււմ են մատով սրտազգայալին շրջանը:

Այդ լինոււմ է, ի հարկէ, միայն այն դէպքում, երբ զոչութիւն ունի սոսկ գաստրալգիա առանց ստամորսի կատարրի:

Ստամորսի այդ բաւական յանախ պատահող նեւրոզը ամենից շատ նկատոււմ է երիտասարդ աղջիկների այն սակաւարիւնութեան ժամանակ, որ կոչոււմ է «գլուկ անկարողութիւն») (խլօրոյ):

Գաստրալգիայով տանջուողները շատ անգամ ներկայացնոււմ են և ուրիշ անկանոն երևոյթներ՝ մի շարք ջղային սիստեմի կողմից, հիստերիայի կամ նեւրաստենալի (ջղազարութեան) ձևով:

Երբեմն առաջ է գալիս մարմնի ուրիշ օրգանների, և ամենից յանախ, իգական սեռական օրգանների ցաւերից:

Գասարալզիական ցաւերը կարող են կից լինել և ուրիշ անկանոն երևոյթների հետ ստամորսի կողմից, որոնք կարող են նկատուել և անկասօրէն:

Այսպէս, մի քանի դէպքերում յանախ նկատում են ջղալին փսխումներ բոլորովին առողջ ստամորս ունեցող մարդկանց մօտ:

Այդպիսի մարդկանց մօտ, պարբերաբար, ըստ մեծի մասին առանց որեէ յուզմունքի, տհաճութեան ազդեցութեան ներքոյ, կամ երբեմն առանց որոշ պատճառի, յանկարծ երևում է անզսպելի փսխումն:

Նախ և առաջ փսխումով դուրս են գալիս ստամորսից աննդալին նիւթեր, իսկ չետոյ լորձուներ և լեղի: Փսխումը սակայն կարող է երեւալ և անօթի փորին:

Ստամորսի կատարրից այդ փսխումը տարբերում է նրանով, որ նրանից առաջ չեն լինում սովորաբար սրտախառնութիւն և ուշքանց զնալր:

Ջղալին փսխման դարձը կարող է շարունակուել մի քանի ժամ, կամ օր, կամ նոյն իսկ շաբաթ և չետոյ անցնել:

Մի քանի ժամանակ անցնելուց չետոյ ևս դարձեալ կրկնում է:

Աւելի սաստիկ է այն ստամորսալին նեւրոզը,

որին ուղեկցում է շատ անդամ այսպէս կոչուած ողնաչին հիւժախտը կամ տաբեսը:

Վերջինս ներկայացնում է ողնաչին ուղեղի հիւանդութիւն, որ զարգանում է պիսաւորապէս հին սիֆիլիս ունեցողների մօտ, անկանոն բժշկուած:

Այդ հիւանդութեան ժամանակ յանախ նկատուում է ստամորսի կողմից անկանոն երևոյթների բնորոշ շարք, որն տաղանդաւոր ջղազէտ ֆրանսիական պրօֆէսօր Շարկօն անուանել է «ստամորսային կրիզներ» (crises gastrigues):

Եւ նիշդ, տաբեսիկների մօտ երբեմնակի յայանուում են սրաի դգայի տակ սաստիկ ցաւեր և փսխումն: Թէ ցաւերը և թէ փսխումը աւելի չեն տալիս կամ բիչ են աւելի տալիս բժշկական միջամտութեան:

Նրանք տանջում են հիւանդին, անզազար մի քանի օրուայ, նոյն իսկ շաբաթուայ բնթացքում, հասցնելով նրան յուսահատութեան, ապա անհետանում են. բայց մի քանի ժամանակից յետոյ զարձեալ երևան են զալիս:

Բոլոր այդ դէպքերում հիւանդութիւնը կանոնաւորապէս նանաչելը շատ կարեւոր է, որովհետեւ, եթէ այդ նեյրօզները բժշկեն՝ իրբև ստամորսի կատարը, հիւանդը ոչ մի օգուտ չի ստանայ, այլ բնդհակառակը, կորած կլինի հարկաւոր ժամանակը բժշկութեան համար:

Ստամբուսային հիւթի հետադատութիւնը շատ
դէպքերում ցոյց կտայ բժշկին, թէ ինչի հետ զործ
ունի և զրանով կառաջնորդէ նրա բժշկութիւնը
ուղիղ նանապարհով:

Ուրեմն՝ եթէ բժիշկը հարկաւոր է համարում
հետադատել ստամբուսային հիւթը, հիւանդը չպէտք
է մերժէ. նա պէտք է անմիջապէս ցոյց տայ իր
կատարեալ համաձայնութիւնը և զրանով օգնէ
բժշկին՝ հիւանդութիւնը նանաչելու:

Ճիշդ է ստամբուսային այլ նեյրոզներէց մի
քանիսը կցուում են այնպիսի երևոյթներին հետ,
որոնք իսկոյն հասկանալի են դարձնում հիւանդու-
թիւնը և առանց ստամբուսային հիւթի հետադո-
տութեան:

Այսպէս, օրինակ, ողնային հիւծախար ներ-
կայացնում է մի շարք այնպիսի բնորոշ երևոյթ-
ներ, որ զժուար չէ նանաչել ստամբուսային կրիդ-
ները և առանց ստամբուսային հիւթի հետադոտու-
թեան:

Բայց այդպէս լինում է միայն ողնային հիւծ-
ախար արդէն զարգացած դէպքերում:

Սակայն շատ սակաւ ստամբուսային կրիդները
ներկայացնում են ողնային հիւծախարի առաջին
հիւանդոտ երևոյթը. նրա ուրիշ արտայայտու-
թիւնները դեռ չկան:

Այգպիսի զէպրում կրիղների նանաչելը աւելի
զժուարին է, մինչ այդ կարևոր է, որովհետև ող-
նային հիւժախտի բժշկութիւնը աւելի շուտ կարող
է սկսուել՝ երբ նիշդ նանաչուի հիւանդութիւնը:

Այժմ ընթերցող, դուք համոզուեցիք, որ
նանաչել ստամորսի կատարըր այնքան էլ հեշտ չէ
այն անձանց համար, որոնք չեն դբաղւում բժշկա-
կանութեամբ:

Դուք համոզուեցիք, որ զրա համար պահանջ-
ւում է մեծ զիտութիւն, պահանջւում է հիւանդու-
թեան բոլոր նշաններին՝ մանաւանդ ջղային սիս-
տեմի մանրակրկիտ հետազօտութիւն, պահանջւում
է, վերջապէս, երբեմն և ստամորսային հիւթի հե-
տազօտութիւնը:

ՄԷՋԻ ԵՒ ԿՂԿՂԱՆՔԻ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ ՍՏԱ-
ՄՈՔՍԻ ԿԱՏԱՐՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Սակայն բժիշկը չէ կարող բաւականանալ միայն հիւանդի և նրա ստամոքսային հիւթի հետազոտութեամբ:

Շատ զէպքերում նա ստիպուած է լինում մանրակրկիտ կերպով հետազոտել նաև մէյր և կղկղանքը, իսկ երբեմն և արիւնը:

Որքան էլ ձեզ տարօրինակ թուէ այդ, բայց այդպիսի հետազոտութիւնները անհրաժեշտ են:

Որովհետև մէյրի հետազոտութիւնը հնարաւորութիւն է տալիս բժշկին, լուծել այն հարցը, արդեօք հիւանդը չունի երիկամունքների հիւանդութիւն, որից կարող է կախուած լինել ստամոքսի կատարը կամ այն անկանոն երեւոյթները, որն հիւանդը կրում է ստամոքսի կողմից:

Այդ կարևոր է, որովհետև եթէ այդպիսի կապ կայ, հարկաւոր է բժշկել երիկամունքների հիւանդութիւնը: Միայն այդ պայմանում հիւանդը կարող է ազատուել իրան տանջող երեւոյթներից:

Մանաւանդ ստամոքսային երեւոյթներից չանախ ընկերանում է երիկամունքների հիւանդութիւններին փսխումը:

Նրա երևալը երիկամունքների բորբոքման ժամանակ կարևոր է իմանալ իր ժամանակին, որովհետև նա ցոյց է տալիս, որ սաստիկ փոփոխութիւններ կան հիւանդի մարմնի մէջ:

Եթէ չհետազօտեն մէզը և դրանով չբացատրեն, որ այդ փոխող պատճառը երիկամունքների հիւանդութիւնն է, հիւանդը կարող է զրկուել կեանքից:

Այստեղ հարկաւոր են եռանդուն միջոցներ՝ երիկամունքների բժշկութեան համար և ոչ ամենեւին ստամոքսի կատարրի սովորական բժշկութիւնը, որ հիւանդին ոչ մի օգուտ չի բերի:

Նոյնպէս կարևոր է կղկղանքի հետազօտութիւնը:

Նրանց մէջ շատ անպամ, ստամոքսի հիւանդութիւնների դանդաանների ժամանակ դտնւում են այնպիսի նշաններ, որոնք ցոյց են տալիս թէ հիւանդի աղիքների մէջ նոսրութիւն կան:

Ճնուները դրգուելով աղիքները, կարող են առաջ բերել այդ անկանոն ստամոքսային երեւոյթները: Որքան էլ մենք բժշկենք նրանց, բայց մինչև որ չհեռացնենք նոսրութիւն՝ հիւանդը չի ազատուի իր տանջանքներից:

Մի խօսքով, երբ բժիշկը դանում է, որ դուք ստամոքսի կատարր ունէք, նա իր մտքում լուծում է մի դժուարին խնդիր:

Դուք երբէք չպէտք է խանդարէք նրան լուծելու այդ խնդիրը. բնութիւնով աշխատեցէք նրան օգնել:

Այդ պատճառով որքան էլ ձեզ անպէտք թուան բժշկի հարցերը և պահանջները, կատարեցէք նրանց հանուածութեամբ: Մի մտածէք, որ բժիշկը այդ ամենը զուր տեղն է ասում: Ամեն մի բժշկին հանելի է տեսնել որ զուր՝ հաւատացած լինելով նրան ձեր առողջութիւնը, շուտով առողջանաք: Դրա մէջն է նրա արած ծառայութիւնը. առ այդ ուղղուած են բոլոր նրա ջանքերը և աշխատութիւնը:

Մի մոռանաք ապա, որ բժշկին հարկաւոր է ի նկատի առնել աւելի շատ մեծ թիւ հիւանդութիւնների, քան ես վերևում չիշեցի և այդ մեծ թուից նա պէտք է դէն ձգէ ամենը և կանգ առնէ մէկի վրայ:

Ուրեմն մի կարծէք, որ ստամորսի կատարը ճանաչելը այնքան էլ հեշտ է, ինչպէս կարծում էք մինչև այժմ:

ՍՏԱՄՈՒՔՍԻ ԿԱՏԱՐՐԻ ԸՆԹԱՅՔԸ

Սուր և քրօնիկական կատարր:—Սկզբնական և երկրորդական
կատարրի ընթացքը:

Ես արդէն մի քանի անգամ ստացի, որ ստամորսի կատարրը կարող է լինել կամ ուրիշ կողմերից բոլորովին առողջ մարդկանց մօտ, այսինքն կարող է լինել, ինչպէս ստուժ են բժշկականութեան մէջ, սկզբնական, կամ թէ նա կարող է կցուած լինել մի ուրիշ աւելի լուրջ հիւանդութեան, այսինքն կարող է լինել երկրորդական:

Թէ առաջին և թէ երկրորդ ձևը կարող են շատ խիստ կերպով արտայայտուել, այսինքն ընդանալ կամ սուր կերպով, կամ եթէ ոչ սուր, բայց անցնել շատ դանդաղաբար. վերջին ձևը կուտուժէ քրօնիկական:

Քրօնիկական կատարրը ժամանակ առ ժամանակ կարող է սաստկանալ՝ սուր կերպարանք ընդունելով: Սուր կատարրը, երբ ժուժկալութիւն (փահրիզ) են պահպանուժ շատ շուտ է անցնուժ:

Ինչ վերաբերուժ է քրօնիկական կատարրին, պէտք է իմանալ, որ երկրորդական կատարր եղած ժամանակ, ամեն բան կախուած է այն հիմնական

հիւանդութիւնից, որ առաջ է բերել ստամորսի կատարրը, այդ հիւանդութեան տեսակից է կախ-
ւած կատարրի բժշկելիութիւնը կամ անբժշկե-
լիութիւնը և նրա երկարատեութիւնը:

Սկզբնական կատարրը, որ թողնուած է ա-
ռանց բժշկուելու, սաստկանում է և հետզհետէ
կարող է առաջ բերել աղիքների կամ լեարգի,
երիկամունքների և ուրիշ հարեան օրգանների կա-
տարրի զարգացումն:

Այգպիսի կատարրը երեւան է զալիս արդէն
ոչ զուտ, այլ բարդուած նոր աւելի լուրջ հիւան-
դութիւններով, որոնք զժուարութեամբ են աեղի
տալիս բժշկութեան:

Այգ պատնառով, հէնց որ ստամորսի կողմից
նկատուում են անկանոն երեւոյթներ, իսկոյն զիմե-
ցէք բժշկին՝ չչետածղելով բժշկութիւնը, քանի որ
կատարրը չէ սաստկացել:

Քանի որ նա թեթե օն ունի նա բժշկուում է
բոլորովին, համեմատաբար շատ կարճ ժամանակում,

Ընդհակառակը, ստամորսի երկարատե կա-
տարրը չամառ է, պահանջում է բժշկութեան հա-
մար մի քանի տարիներ. բայց երբեմն դառնում է
անբուժելի. բժշկութիւնը վերջին զէպքում միայն
թեթեացնում է հիւանդին, բայց բոլորովին չէ
ազատում կատարրից:

ՄՏԱՄՈՒՔՍԻ ԿՍՏԱՐՐԻ ՆԱԽԱՊԱՆՔԵՍՏՈՒԹԻՒՆԸ (ՊՐՕՖԻԼԱԿՏԻԿՍՆ):

Մենդային բեժիմը:—Բերանի խոռոչի առողջապահումինը:—
Հեղուկների գործածումինը ձաշի ժամանակ:—Կէս օրից յետոյ
բունը:

Այժմ երբ զուր ծանօթացար ստամորսի կա-
կարրի էութեան, նրա արտալալտութիւնների և
այն պատճառների հետ, որոնք առաջ են բերում
նրա դարդացումը. ևս կհրաւիրեմ ձեր ուշադրու-
թիւնը նախապահեստութեան (պրօֆիլակտիկայի)
վրայ, այսինքն այն միջոցների վրայ, որոնց պահ-
պանութեամբ զուր չէք ենթարկուի կատարրի հի-
ւանդութեան:

Բնական է, որ զրա համար պէտք է խոչս
տալ այն բոլորից, ինչ որ կարող է առաջ բերել
ստամորսի կատարր, որի մասին մանրամասն խօ-
սեցի երկրորդ գլխում: Ես միանգամ ևս համառօ-
տաբար կչիշեցնեմ ձեզ:

Ամենից առաջ զուր պարտաւոր էք վարել
կանոնաւոր կեանք կերակուր բնզունելու ժամա-
նակի վերաբերմամբ, այսինքն ամեն օր կերակուր
բնզունել որոշ ժամերում:

Սեղան նստելիս նաշելու համար, դուք պարտաւոր էք հոգս ստանել ձեր ձեռների մաքրութեան մասին:

Կերակուր պէտք է բնդունել օրական մի քանի անգամ, դոնէ 3 անգամ, ամեն անգամ քիչ-քիչ, այնպէս որ ուտելուց յետոյ ձեզ շատ կուշտ չզգար, կամ ինչպէս ասում են՝ ձեր փորը փքուած չըզգար:

Կերակուրը չպէտք է դժուարամարտ լինի, օրինակ, չպէտք է պարունակէ շատ նարպային նիւթեր:

Կերակուրը պէտք է բոլորովին թարմ լինի, լաւատրակ: Պէտք է նրան լաւ ծամել բերանի խոռոչում. երբէք չպէտք է շտապով ուտել:

Խոյս տուէք ամեն տեսակ ողելից բմպելիքներից. լինի օղի, թէ դինի, կամ գարեջուր, մանաւանդ երբ նրանք լաւատրակ չեն:

Խոյս տուէք նաև սուր նախաուտելիքների (զակուսկանների) և սուր համեմներին՝ պղպեղի, խրէնի, մանանէխի գործածութիւնից:

Նսկեցէք բերանի խոռոչի վիճակի վրայ. բոլոր ատամները պէտք է տեղը լինեն, փչացած ատամները պէտք է բժշկել:

Բացի դրանից անհրաժեշտ է ամեն օր բերանը մաքրել. բերանի խոռոչը պէտք է ամեն օր լուանալ հասարակ եփ տուած ջրով. ջրին, համի

համար կարելի է աւելացնել այս կամ այն ան-
վնաս անուշահոտ նիւթ, օրինակ մի քանի կաթիլ
անանուխի ջուր:

Բերանը պէտք է ողողել անմիջապէս ամեն
մի սննդառութիւնից յետոյ, յամենայն դէպս օրը
երկու անգամ, առաւօտեան և պառկելուց առաջ:

Բացի բերանը ողողելուց հարկաւոր է ամեն
օր խնամքով մարրել առամները: Ամենից լաւ է,
դործածել զրա համար հասարակ մարքուած կա-
ւիճ և առամնային կակուղ խոզանակ: Ճիշդ է,
դեղատներում ծախում են բազմաթիւ պատեն-
տաւոր դեղեր բերանի ողողման և առամների մար-
քութեան համար, բայց նրանք թանգ են և սա-
կայն ոչ մի առաւելութիւն չունեն կաւիճից:

Կաւիճի փոշու հետ չաճախ խառնում են մի
քանի անանուխի կաթիլ հանելի համ տալու և
բերանի խոռոչը թարմացնելու համար: Այգպիտի
անանուխախառն կաւնային փոշի կարելի է դնել
դեղային շտեմարաններում արդէն պատրաստ, ա-
ռանց բէցէպախի:

Ահա զրանք են այն կանոնները, որ զուք
պէտք է պահպանէք, որպէսզի ազատ մնաք ստա-
մորսի կատարրից:

Մեզ մնում է լուծել դեռ էլի 2 հարց. 1) Կա-
րելի՞ է արդեօք խմել, օրինակ կերակուր ու-

աւելու ժամանակ. 2) Կարելի՞ է արդեօք քնել հաշից չեաց:

Մի քանի անձինք նաշի ժամանակ շատ են խմում. ես այստեղ ի նկատի ունեմ ոչ թէ ոգելից քմպելիքները, այլ ուրիշ հեղուկներ:

Ոմանք շատ են խմում հասարակ ջուր, ոմանք հանքային ջրեր, օրինակ նարդան, բորժոմ, վիշի, գելտերեան ջուր և այլն: Օգտակար է այդ թէ քնդհակառակը, վնասակար:

Երբ նաշին հեղուկ քիչ են խմում, արտաթորուող ստամոքսային հիւթը քիչ լուծուած է լինում և այդ պատճառով համեմատաբար աւելի ուժեղ է լինում, այսինքն աւելի գործունեաց:

Այդպիսի հիւթը աւելի ազդու կերպով է մարսեցնում ստամոքսի մէջ քնկած սնունդը:

Քնդհակառակը, ով շատ հեղուկ է խմում, նա սաստիկ ջրախառն է դարձնում ստամոքսային հիւթը և այդ պատճառով այդ հիւթը աւելի քիչ ազդու և գործունեաց է դառնում:

Ամենից լաւն այն է, որ կերակուր ուտելու ժամանակ հարկաւոր քանակութեամբ հեղուկ գործածէր:

Ճիշդ է, զրա շնորհիւ ստամոքսային հիւթը մի քիչ լուծուած է, բայց սնունդը աւելի հեշտ է խառնուում հիւթի հետ, և զրանով նրա մարսողութիւնը արագանում է:

Այդպիսով, այդ գործում, ինչպէս չաճախ լինում է, ամենից լաւ է չափաւորութիւնը: Սակայն կարեւոր է իմանալ, ինչ տեսակ հեղուկ խմել:

Ես ամենեւին խորհուրդ չեմ տալ կերակուրի ժամանակ խմել այնպիսի հեղուկ, որ ինքն ազդում է ստամոքսային հիւթի արտաթորման վրայ և դրանով անտարբեր չէ մնում մեր մարմնի համար:

Այդպիսի հեղուկներին պատկանում են, ի միջի այլոց, շատ հանքային ջրեր, օրինակ վիշի, բորժոմ, էսէնտուկի և այլն:

Ճիշդ է, այդ հանքային ջրերի շիշերի վրայ կպցրած նշանակները չաչանում են, որ այդ ջրերը սեղանային ըմպելիքներ են, բայց դրա հետ համաձայնել չենք կարող:

Այդ հանքային ջրերը մեծ նշանակութիւն ունին իբրև բուժիչ ջուր, բայց ամենեւին սեղանային չեն: Ուրիշ բան է հասարակ ջուրը—ազբիւրի ջուրը:

Լաւագոյն են ածխաթթու գազերով լցուած ջրերը, ինչպէս Կովկասեան նարզանը, զելտերեան ջուրը:

Շնորհիւ ածխաթթուային գազերի, նրանք միաժամանակ թարմացնում և լաւացնում են ճաշակը: Ախորժակը նոյնպէս բացւում է: Այդ ջրերը կարելի է չանձնարարել իբրև հաճելի սեղանային ըմպելիք:

Ոչ պակաս կարևոր է այն հարցը, թէ կարելի՞ է քնել նաշից չետոյ: Այս հարցը վնասուել է բժշկականութեան մէջ ոչ միակերպ:

Կենդանիների հետ արած փորձերը ցոյց են տալիս, որ բունը կուշա և առատ նաշից չետոյ մի տեսակ խռոված, անհանգիստ է դառնում: Զարթնելով՝ մարդ չանախ զգում է ընդհանուր յոդնածուլթիւն, բերանում ինչ որ մի տեսակ մածոցիչ համ է առնում, սրտի զգալի տակ զգում է ծանրութիւն և երբեմն այրուել:

Անկասկած է ուրեմն, որ չէ կարելի չանծնարարել քնելը առատ սննդառութիւնից չետոյ:

Կենդանիների հետ արած վերոյիշեալ փորձը և մարդկանց վրայ կատարած դիտողութիւնները, ըստ երևոյթին, թէև հակասում են միմեանց, բայց կարելի է հաշտեցնել նրանց:

Եթէ առատ սննդից չետոյ մարդու բունը դալիս է, եթէ նա զգում է մի տեսակ անտրամադրութիւն, երբեմն նաև գլխացաւ, գլխապտոյտ ամառ ժամանակ, այդ ցոյց է տալիս որ նրա մարսողութիւնը ստամոքսում մի քիչ խանգարուած է, իբրև հետևանք այն խանգարման կազմուել են մի քանի վնասակար նիւթեր, որոնք մտնելով արեան մէջ՝ ազգում են ննշող կերպով ջրաչին սիտամի վրայ և առաջ են բերում բուն. ուրիշ դէպքերում նրանք կարող են հասցնել այդ միևնույն

հեռուանքին, նոյն իսկ չմանելով արեան մէջ, զըր-
զուելով ջիղերը, այսինքն ինչպէս ասում են բժշ-
կականութեան մէջ՝ բէֆօյէկտիվ կերպով:

Իրողապէս, շատ կուշտ չկերած նաշից յետոյ,
քունը սովորաբար վաստ հեռուանքներ չէ ունե-
նում, ընդհակառակը, յանախ կազմուրում է մար-
դուս, այնպէս որ երբեմն նոյն իսկ օդաակար է
լինում, օրինակ սակաւարիւն մարդկանց համար:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԿՍՏԱՐՐԻ ԲԺՇ ԿՈՒԹԻՒՆՆԸ

Ժուժկալուծին կամ փահրիզ:—Ստամոքսի լուսացումը:—Դե-
ղեր:—Հանքային ջրեր:

Այժմ տեսնենք, ի՞նչպէս պէտք է բժշկել ստա-
մոքսի կատարրը, երբ արդէն հիւանդացել էք նրա-
նով: Այս զլխում ես համառօտաբան կլինեմ, որով-
հետեւ հիւանդի կանոնաւոր բժշկութիւնը պէտք է
բացառապէս բժշկի ձեռքով կատարուի:

Որքան էլ լաւ զրուած լինի զիբըր, որքան
էլ դուք պարզ կերպով հասկանաք հիւանդութեան
էութիւնը, այնուամենայնիւ բժշկել նրան զրքով
երբէք չէք կարող:

Ձէ որ պէտք է բժշկել ոչ թէ ձեր ստամոքսի
կատարրը, այսինքն ոչ թէ ինքն հիւանդութիւնը,
այլ ձեզ, ստամոքսի կատարրով հիւանդացածիզ,
այսինքն, իրան հիւանդին:

Եթէ դուք չիշէք թէ որքան չանախ ստա-
մոքսի կատարրին բնկերացած են լինում ուրիշ
հիւանդութիւններ, կամ նոյն իսկ նրանցով են
պայճմանաւորուում, այն ժամանակ կհասկանաք, որ
դեղային միջոցները, որոնք օգնեցին ձեր բարեկա-
մին ստամոքսի կատարրից բժշկուելու, ձեզ հա-

մար կարող են անպէտք լինել, մինչև իսկ վնասակար:

Ահա ինչու, կրկնում եմ, ձեր բժշկութիւնը պէտք է ղեկավարէ միայն բժիշկը, որին դուք և պարտաւոր էք վստահանալ ձեր առողջութիւնը: Այդ պատճառով ես կշռափեմ միայն ստամոքսի կատարրի բժշկութեան ընդհանուր հիմունքը:

Ամենից առաջ ստամոքսի կատարրով հիւանդը պէտք է խոյս տալ այն բոլորից, ինչ որ ինքն ըստ ինքեան կարող է ստամոքսի կատարր առաջ բերել, բոլորովին առողջ մարդու մօտ:

Այդ կողմից նա աւելի զգոյշ պէտք է լինի, որովհետև կերակրի այն աննշան փոփոխութիւնը, որն առաջ մարդու համար անպատիժ է անցնում, կարող է խիստ վատթարացնել նրա հիւանդութիւնը:

Բոլոր այդ պայմանների մասին ես արդէն մանրամասն խօսեցի զբքոյկիս 2 և 8-րդ գլուխներում, ուստի այլ ևս չեմ կրկնի:

Բացի արդէն ցոյց տուած ժուժկալական պատուիրանների խիստ պահպանութիւնից, ստամոքսի կատարրի ժամանակ չաճախ պէտք է լինում դիմել ստամոքսի սխտեմատիկական լուացման:

Այդ լուացումը կատարւում է այսպէս. բերանով մտցնում են ստամոքսի մէջ մեր վերևում

յիշած կակուղ բեախնային խողովակը, որ կուչուծ է ստամորսային խորաչափ:

Այդ խորաչափի բերանի կողմի ծայրին հազ-ցնուծ են մի փոքր ապակեայ խողովակ, որն ապա միացնուծ են մի երկայն և աւելի հաստ բեախնային խողովակի հետ, որ վերջանուծ է ապակեայ ձագարով:

Այդ ձագարի մէջ ածուծ են եփ աուած ջուր՝ տարութեան այս կամ այն աստիճանի, նայելով հարկաւորութեան և ապա բարձրացնուծ են ձագարը:

Չուրբ այդ ժամանակ ձագարից խողովակով թափուծ է ստամորսը: Երբ ջրի մակերևույթը ձագարի մէջ հասնի ձագարի ներքին ծայրին, ձագարը իջեցնուծ են:

Այդ ժամանակ ջուրը ստամորսից վերադառնուծ է ձագարը. բայց արդէն ոչ մաքուր, այլ ստամորսի մէջ եղած սննդի խառնուրդներով:

Այդ պատր ջուրը թափուծ են, ձագարի մէջ նորից մաքուր ջուր են ածուծ, բարձրացնուծ են և երբ ջուրը հասնուծ է ձագարի ներքեի ծայրին, դարձեալ ցած են թողնուծ. նորից ստամորսից պատր ջուր է դուրս գալիս: Այդպէս շարունակուծ են մինչև որ ստամորսից դուրս է գալիս բոլորովին մաքուր ջուր:

Դա ցոյց է ապիս, որ ստամորսի մէջ եղած սննդի բոլոր մնացորդները դուրս են եկել և ստամորսը բոլորովին մաքուր է և լուացուած:

Հարկաւոր գէպերեւում ստամորսը լուանալու համար ջրի փոխարէն զործ են ածում նոյնպէս զանազան գեղերի լուծուածք կամ հանքաչին ջրեր:

Լուացումը կատարւում է կամ անօթի կամ 6—7 ժամ կերակուրից յետոյ՝ ըստ հալեցողութեան բժշկի:

Հիւանդներից շատերն արդէն առաջին անգամից բոլորովին հանգիստ են վերաբերւում ստամորսի լուացման, ուրիշներն ընտելանում են 2—3 անգամից յետոյ:

Որքան էլ առաջին հալուածքից անախորժ թուայ բժշկութեան այդ եղանակը, հիւանդը պէտք է անպայման համաձայնի նրան, եթէ բժիշկը կարևոր է համարում:

Բայց ի՞նչ է ստամորսի լուացման ազդեցութիւնը:

Ամենից առաջ ստամորսի լուացմամբ մենք հեռացնում ենք ստամորսից սննդի բոլոր մնացորդները, որոնք այլապէս, մնալով կրացախէին և կարսազրէին այնպիսի նիւթեր, որոնք կզրզռէին ստամորսի լորձաթաղանթը և կսաստկացնէին նրա կատարը:

Բացի դրանից մենք հեռացնում ենք լորձուները, որը յանախ մեծ քանակութեամբ կուտակուում է ստամորսի կատարրի ժամանակ, արդելելով ստամորսային հիւթին մօտենալ սննդին, իսկ այդ նոյն պէս, ինչպէս առաջ ասացի, նպաստում է սննդի քացախելուն և փտելուն:

Վերջապէս ստամորսի լուացումը կազդուում է ստամորսի մկանունքը և դրանով նպաստում է սննդի աւելի արագ անցման ստամորսից աղիքների մէջ:

Եւ իրօք, երբ մենք ջուր ենք ածում ստամորսի մէջ, նա լաչնանում է, նրա մկանունքը թուլանում են. իսկ երբ ջուրը ստամորսից չեա է թափւում, ստամորսի ծաւալը փոքրանում է, մկանունքը կծկւում են:

Այդպիսով ստամորսի լուացումը համարեա նոյնն է, ինչ որ ստամորսի մասսաժը, միայն ներքին, որ զործադրւում է անմիջապէս իրա՝ ստամորսի վրայ և ոչ թէ արտաքին, որովայնային պատերի միջոցով: Այդպիսի մասսաժը աւելի է ներդրածում:

Այժմ դուք հասկանում էք, թէ որպիսի մեծ օգուտ է ցոյց տալիս ստամորսի լուացումը նրա կատարրի ժամանակ: Այժմ յոյս ունիմ, եթէ պէտք լինի զործադրել նրան ձեր վերաբերմամբ, դուք

յօժարութեամբ կհամաձայնէք, լաւ իմանալով, որ ապագայում անկասկած օգուտ կստանար:

Ստամբուսի կատարրի բժշկութեան ուրիշ եղանակները կայանում են զանազան դեղեր նշանակելու մէջ, բայց ես ամենեւին չպէտք է շօշափեմ խնդրի այդ կողմը:

Վերջապէս ստամբուսի կատարրը բժշկուում է նաև հանքային ջրերով, այսինքն այն բուժիչ ջրերով, որոնք բղխում են երկրի ծոցից և պարունակում են այս կամ այն հանքային նիւթերը լուծուած:

Հանքային ջրեր ըստ բաղադրութեան, շատ կան, բայց նրանք ոչ ամենքը պէտքական են ստամբուսի կատարրի բժշկութեան համար: Կովկասում գտնուող հանքային ջրերից ամենից շատ օգտակար են Էսսէնտուկի և Բօրժօմի ջրերը: Արտասահմանում Կարլսբադ, Վիշի և այլն:

Սակայն հանքային ջրերը ներդործում են ոչ միայն իրանց բիմիական բաղադրութեամբ: Ոչ սակաւ կարևոր է և նրանց ուրիշ ներդործութիւնը:

Բանը նրանումն է, որ հանքային ջրերում աւելի հեշտ է հիւանդին վարել կեանքի այն կանոնաւոր եղանակը, որ անհրաժեշտ է ստամբուսի կատարրի բժշկութեան ժամանակ:

Հիւանդը զալիս է ջրերը բացառապէս բժշկութեան համար. նա չունի ոչ մի զբաղմունք,

հողսեր և անհանգստութիւն: Նա կարող է իր ժամանակին նաշել, քնել, դբօսնել: Նրան չեն հրապուրում արդելուած ուտելիքները, որովհեաև բոլոր նրան շրչապատող անծինք նոչնպէս հիւանդ են և խստիւ պահպանում են բժշկի պատուիրանները:

Մինչգեռ տանը, բնաանիրի մէջ, շատերը, որոնք զուցէ սասամորսի կատարրով չեն տանչւում, գործածելով աչնպիսի կերակուր, որ պէտքական չէ սասամորսի կատարրի ժամանակ, շարունակ հրապուրում են հիւանդին և նա խախտում է ժուժկալութիւնը:

Բացի դրանից հիւանդը ծծում է լաւ օդ զրեթէ ամբողջ օրը, որովհեաև բոլոր հանրաչին ջրերը դանւում են վեղեցիկ կլիմա ունեցող տեղերում:

Ենորհիւ բոլոր աչգ նպաստաւոր պայմանների ամբողջութեան, հիւանդը սկսում է արագաբար առողջանալ և կատարրի թարմ վէպրերում, բժրչկւում է 4 շաբաթուայ բնթացքում:

Աւելի հնացած վէպրերում հարկաւոր է լինում բժշկուել հանրաչին ջրերում մի բանի տարի շարունակ:

Պէտք է նաև ցօյց տալ, որ աչն վեղերը, որոնցով հիւանդը բժշկւում է տանը, հանրաչին ջրերում աւելի մեծ օգուտ են տալիս:

Աչգ բացատրւում է աչն նպաստաւոր պայման-

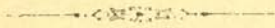

ների հաւարական ամբողջութեամբ, որ մենք զրանում ենք հանրային ջրերում և որոնց մասին ես այժմ խօսեցի:

Ուստի անխոհեմութիւն կը լինէր հիւանդի կողմից, ինչպէս այդ զժբաղդարար երբեմն լինում է, հրաժարուել, հանրային ջրերը հասնելիս, որևէ գեղից այն պատճառով, թէ նա արդէն տանը ընդունել է այդ գեղերը, ըստ երևոյթի, առանց մի առանձին յաջողութեան:

Սակայն որքան էլ լաւ առողջանայ հիւանդը հանրային ջրերում, նա պէտք է զեռ երկար մի քանի տարիների ընթացքում գործադրէ վերևում մեր ցոյց ալամ ժուժկալական կանոնները, նոյն իսկ եթէ ստամորսի կատարը բոլորովին անհետացել է:

Ճակառակ դէպքում ստամորսի կատարը կարող է կրկնվել, որովհետև ով մի անգամ արդէն հիւանդացել է ստամորսի կատարով, նա նախարամադրուած է միևնոյն ցաւով նորէն հիւանդանալու:

1

1

